

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Hana Bílková

JIŘÍ MAHEN (1882–1939)

OLOMOUC 2013

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Jiří Mahen (1882 – 1939) vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů literatury.

V Olomouci, dne 12. 4. 2013

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za vedení mé diplomové práce a odborné rady, které mi poskytoval.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ŽIVOTOPIS	7
1.1 Dětství.....	7
1.2 Mládí.....	9
1.3 Antonín Vančura nebo Jiří Mahen?	12
1.4 Mahenova životní láska	14
1.5 Starší věk.....	19
2 PŘÁTELSTVÍ	24
2.1 Přátelství Jiřího Mahena	25
2.2 Mahen jako otec a učitel	27
2.2.1 Přátelství s Vítězslavem Nezvalem (1900 – 1958).....	32
2.2.2 Přátelství s Vladislavem Vančurou (1891 – 1942).....	33
2.2.3 Přátelství s Františkem Halasem (1901 – 1949).....	35
2.2.4 Přátelství s Josefem Věromírem Plevou (1899 – 1985)	37
2.3 Mahen a vrstevníci.....	38
2.3.1 Přátelství s Petrem Bezručem (1867 – 1958)	42
2.3.2 Přátelství s Aloisem Mrštíkem (1861 – 1925).....	44
2.3.3 Přátelství s manžely Procházkovými.....	44
2.3.4 Přátelství s Eduardem Milénem (1891 – 1976).....	45
2.3.5 Přátelství s Josefem Kubíčkem (1890 – 1972)	47
3 ZAŘAZENÍ JIŘÍHO MAHENA DO SPOLEČENSKÉHO KONTEXTU	49

3.1	Dílo	51
3.2	Janošík	53
3.2.1	Historická skutečnost.....	55
3.2.2	Analýza.....	55
3.2.3	Janošíkova síla.....	67
3.2.4	Zbojnictví	68
ZÁVĚR		71
SEZNAM LITERATURY		72
ANOTACE		

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je autor, spjatý s Brnem a jižní Moravou, Jiří Mahen. Pocházím z jižní Moravy a právě Mahenovo zalíbení stejného kraje bylo jedním z důvodů, proč jsem si spisovatele vybrala ke své závěrečné práci. Ve své práci se budu zabývat jeho životem, budu analyzovat jeho přátelské vztahy nejen z hlediska literárního, ale také psychologického a na konci zabrousím k jeho dílu *Janošík* a provedu analýzu.

První kapitolu věnuji Mahenově životu, snažím se projít všemi jeho obdobími, dětstvím, přes mládí, první lásky, až po starší věk. V této kapitole rozebírám také vznik Mahenova pseudonymu. Nejvíce jsem zde čerpala ze dvou publikací. První je *Život s Jiřím Mahenem* od Karly Mahenové z roku 1978. Druhou publikací je *Jiří Mahen* od Štěpána Vlašína z roku 1972.

Druhá kapitola se zabývá vztahy a přátelstvím Jiřího Mahena. Kapitola jsem rozdělila do dvou částí. První analyzuje přátelství mezi Jiřím Mahenem a mladší generací, druhá část se soustředí na vztahy a přátelství mezi Mahenem a jeho vrstevníky. Pracovala jsem především s literaturou od Heka a Vlašína *Paměti, Korespondence, Dokumenty*. Na báze těchto dochovaných dopisů jsem se mohla autorovi ještě více přiblížit a provést analýzu jeho vztahů s přáteli. Nezabývám se zde pouze literaturou spjatou s Jiřím Mahenem, nýbrž také literaturou psychologickou.

Ve třetí, poslední kapitole je Mahen zařazen do společenského kontextu. Je přiblížena doba, ve které on právě působil. Za cíl této kapitoly však považuji přiblížení a analýzu Mahenova *Janošíka*. Zabrousila jsem také k tématu, které je pro drama *Janošík* nepostradatelným, k síle hlavního hrdiny dramatu a ke zbojnictví. Myslím, že právě *Janošík* je jedno z nejlepších Mahenových děl. Mě zaujalo nejen pro svůj obsah, ale také pro své nářečí, pestrost, mnoha ponaučení a hlavně pro svoji aktuálnost.

1 ŽIVOTOPIS

1.1 Dětství

Antonín Vančura, kterého známe pod pseudonymem Jiří Mahen, se narodil 12. prosince 1882 do evangelické rodiny v Čáslavi. Byl třetí z třinácti dětí. Matka, která zemřela velmi brzy, pocházela z rodiny rolníků. Smrt matky však Jiřího Mahena nijak víc nepoznamenala. V té době měl čtyři roky a na matku neměl téměř žádnou vzpomínku. Dokonce sám tvrdil, že kdyby mu o jeho pravé matce nic neřekli, byl by měl druhou ženu svého otce stejně rád jako tu, která mu dala život. Otec, jenž Jiřího společně se sourozenci a druhou manželkou vychoval, vlastnil v Čáslavi malé pekařství. Antonín Vančura již jako dítě musel otci v pekařství pomáhat. A tak někdy i o půlnoci vstával a nad ránem rozvážel pečivo po sousedních vesnicích. *„Nejmilejším mým kamarádem byl náš Tygr, velký pes, se kterým jsem rozvážel chléb do vesnic kolem Čáslavě. Nejčastěji do Drobovic a do Potěh. Po rovině jsem táhl vozík po boku psa, do kopce pak táhl Tygr sám a já tlačil. Bylo nám veselo na těch ranních cestách, na kterých jsem tak často vídal východ slunce a krajinu v jeho prvých paprscích. Toulal jsem se v myšlenkách celým světem. Hned jsem byl Robinsonem, hned nějakým cestovatelem. Když prázdný vozík ujížděl z kopečka, pak ovšem nás s Tygrem nemohl dohonit žádný rychlík a vozík byl kočár skvělejší než kočár pana hraběte ze žlebského zámku* (Mahenová, 1978, str. 29).“ Čáslav se stala pro Mahena také městem, které mu dalo vzdělání. Navštěvoval tam nejen základní školu, ale také od roku 1893 gymnázium.

Mahenův otec si zakládal na svém původu a zdůrazňoval jej. Pravděpodobně se mělo jednat o rod Vančurů z Řehnic. Avšak sám Jiří Mahen se právě k jejich zemskému původu nevyjadřoval příliš pozitivně, spíše odmítavě. Přestože měl Antonín Vančura mnoho

příbuzných i ve vyšších vrstvách, u bohatých lidí, nežili si Mahenovi bez problémů. Rodina se dostávala do dluhů. Otec neměl žádného obchodního ducha a v roce 1894 tak přišel o pekařství. Josef Vančura, Mahenův dědeček, se za dluhy svého syna zaručil a tak ztratil svou usedlost. Často se tedy Mahen již jako dítě setkával s finančními problémy mezi svými příbuznými. Byl svědkem situací, kdy chodil otec žebrot a prosit o pomoc, jak přicházel domů zničený a zklamaný. Všimnul si také toho, jak se dokážou lidé v neštěstí od svých známých odvrátit. Viděl několikrát matku brečet, protože neměla dát dětem co k jídlu, ale stejně považoval své rodiče časem za hrdiny a vážil si jich. Jak kdysi řekl Demókritos z Abdér: „*Snášet slušně chudobu svědčí o rozumnosti*“. Bída byla pro Mahena sice hrozná věc, ale rodiče obdivoval, že se o své děti vždy dokázali postarat a nespadli například k alkoholismu. Možná proto ho tenhle zájem o rozepře a poměry mezi chudými a bohatými doprovázeli již celým životem.

Avšak nevzpomíná na své dětství jen špatně, občas se objeví i veselé zážitky. Jako dítě rád chodil na půdu. Vzpomíná, jak sedával u šrotovníku a někdy tam vydržel i pár hodin. Vodil si na své oblíbené místo i své kamarády, se kterými si často hrávali na rytíře nebo loupežníky. Místo bylo tak trochu strašidelné, mělo několik tmavých koutů, takže při leknutí nechyběl ani klukovský křik, ten však dlouho nikdy netrval, protože zasáhl Mahenův tatínek a kluky z půdy vyhnal ven. Ne však nadarmo řekl Jean Paul: „*Děti a hodiny nemůžeme pořád natahovat – musíme je taky někdy nechat běžet*“. Takže klidu, kterého otec docílil, netrval příliš dlouho. S chlapci si na půdě dělali také hostiny, nasbírali co nejvíce ovoce a až ho bylo dost, sezval Mahen snad tucet chlapců a hostina začala. Avšak na půdu nevzpomíná jen jako na místo na hraní, nýbrž také na místo, kde pozoroval ve světle slunce pavouky a mušky, ale také, kde se vzdělával, učil a četl. Právě půda byla to místo, kde Mahen v sobě objevil zálibu ke knihám. A tahle záliba už jej doprovázela po celý život. Jeho nejoblíbenější kniha z dětství byla „*Jan za chrta dán*“ od Václava Klimenta Klicpery. Další své oblíbené místo byla široká

postel, na tu si položili vždycky velkou dřevěnou tabuli, což jim umožnilo plochu na hraní. Tam si se svými kamarády často hrával na kostel, či na školu. Často vzpomíná i na předčítání z bible od tatínka, ta slova mu nejednou ležela v hlavě. Sám Mahen se ke svému dětství vyjádřil následovně. „*Bezútěšné ovšem moje mládí přes tu šed' nebylo. Někdy se mi zdá, že jsem měl přece jen "krásné" chlapectví, ale něco tomu schází, schází* (Rambousek, 1982, str. 7).“

1.2 Mládí

Jiří Mahen prožil i začátek svého mládí v rodné Čáslavi. Jeho výchova byla velmi přísná a nábožensky silně založená. Přestože měl Antonín Vančura sklon k literatuře, přál si otec, aby z něj byl kazatel evangelické církve. Tam také a v okolí Čáslavi se snažil jeho otec, který byl považován za nadaného a bystrého, najít přiměřenou práci. Avšak marně. Později přijal nabídku Eugena Schmidta, faráře v církvi bratrské v Dubé, a stal se z něj pomocník faráře a kolportér náboženské literatury. A právě v Dubé rodina Mahenova od roku 1895 žila. Jiří Mahen však i nadále velmi často přebýval v Čáslavi. Přespával u svých příbuzných, svých dvou starších tet.

Jiřímu Mahenovi šlo učení vcelku hravě, horší to však bylo s kázní. Nejednou byl potrestán za špatné chování. Často se rval s bohatými, nafoukanými chlapci, nenechal si od nich nic líbit. Ale i přes tresty, které po rvačce následovaly, si nakonec získal ve třídě vážnost a obdiv. Během svého studia na gymnáziu vystřídal několik bydlíšť. Jednalo se již o zmiňovanou Čáslav, Dubé, pak opět Čáslav a nakonec Mladou Boleslav. V Mladé Boleslavi zakončil Mahen 28. června 1902 své studium maturitní zkouškou. Zde také posílal

v posledním ročníku gymnázia do časopisu Nový kult své básně. 15. února mu vyšla jeho prvotina Vpád.

Ve stejné době se v Jiřím Mahenovi rozvíjel neustále větší soucit k chudé společnosti. Jeho sociální citění značně narůstalo, i právě kvůli otcovu osudu. Často chodíval do bohatších rodin k obědu, ale bral to spíše jako ponižování a ne výhodu. „*Lidé venku byli mně milejší než strýcové a tety, z nichž většina byli lidičky úzkoprsí a klevetiví, takže jsem měl k nim úplně cizí poměr,*“ vzpomíná po letech (Vlašín, 1972, str. 11).“

Období studia mu přineslo zalíbení v četbě, především šlo o autory jako Victor Hugo a Lev Nikolajevič Tolstoj. Naučil se také kreslit, hrát na harmonium a housle. Pravděpodobně to bylo díky třídnímu učiteli z gymnázia, který ve svých svěřencích budil lásku k tradičním slováckým a slovenským písním. Tohle období se dá zařadit také mezi Mahenovy začátky, co se jeho tvorby týká. Již ve čtvrtém ročníku gymnázia skládal Mahen nejrůznější verše a básničky. Mnoho z nich se však nedochovalo, protože je spálila autorova studentská láska. Jen pro zajímavost bych chtěla zmínit, že k Mahenovým přátelům a spolužákům patřil Rudolf Těsnohlídek a Josef Sulík, později známý pod pseudonymem Pavel Sula.

Jiří Mahen byl také studentem filozofické fakulty v Praze, kde se zaměřil na český jazyk a německý jazyk. Avšak jeho strávené roky právě na fakultě v Praze nebyly zrovna růžové. Mahenova rodina se potýkala s finančními problémy a nemohla jej peněžně podporovat. Ze začátku mu pomohl jeho strýc Výborný, který byl bohatý, ale kvůli Mahenovým názorům, které spadaly k anarchistům, o svou přízeň u strýce přišel. K anarchistickým názorům se Mahen dostal již na gymnáziu. Tam je slýchal převážně od Františka Gellnera, který byl o rok starší. Mahenovi tedy nezbylo nic jiného, než se začít živit sám. Hodně přispíval do novin a různých časopisů. Ať už se jednalo o anarchistické časopisy nebo třeba Beseda, Čas, atd., o své chudobě hovoří Mahen následovně. „*O prázdninách přece jenom bylo možno někde se najíst, ale po prázdninách to bylo horší. Museli jsme se starat*

o kdejaký krejcar, abychom se aspoň občas najedli. Byli jsme mladí, o prázdninách se dalo chodit všelijak, ale pak v Praze scházel nám přece jenom slušnější kabát, nějaké pořádné boty a trochu dobrého prádla. Kde vzít a nekrást? Začalo to obyčejně tak čtrnáct dnů před 1. říjnem: starosti o peníze, starosti o byt, starosti o knihy – a člověk marně přenášel vnitřní nespokojenost na krajinu kolem, trpkl nám domov, trpkla v nás víra v lepší budoucnost, a začalo-li do toho pršet a uhodila-li do toho parkrát mrazivá noc – věru, nebývalo chvílemi daleko k zoufalství (Vlašín, 1972, str. 13). Později se Mahen ke své chudobě vrací i v dílu.

„Dnes zase v ústech zhořkl mi chléb,

tolik mé jitření vzrůstá!

Bůh ví, proč zase vzpomněl jsem

na lačná, žíznící ústa.“

Následky studentské bídy tak nečekaly na Jiřího Mahena dlouho. Objevila se u něj tuberkulóza střev. Ta sice byla operovatelná, ale kvůli operaci musel Mahen studium na rok opustit. Přestože byl obklopen bídou a starostmi, ujal se svého kamaráda, který onemocněl chrlením krve z hladovění. Mahen se o něj staral a dělil se o to málo, co někde dostal nebo nějakým způsobem získal. Obdivuhodné však je, že kdykoliv Mahen vzpomínal na své dětství nebo mládí, ponechal si tragické a smutné tóny někde uvnitř sebe. Především se snažil přes tu strašlivou bídu vzpomenout na veselejší zážitky. *„Když se jednou cítil bohat (měl v kapse šest krejcarů), rozhodl se, má-li celé „bohatství“ projít, nebo si koupit jen bandura (velká houska) a viržinko. Rozhodl se pro to druhé, a když snědl housku, blaženě se těšil na viržinko. Šel právě po mostě, furiantsky si zapálil, rozmáchl se, a hle osude!, místo zápalky hodil do vody viržinko (Mahenová, 1978, str. 51).“* Mahen na tuhle příhodu vzpomínal nyní už s úsměvem. Jindy, když dostal nějaký peníz za články, koupil nějaké dobroty sobě, ale

i svému kamarádovi. Ale nejednou se u toho „hodování“ objevilo více chlapců, avšak to Mahenovi nikdy nevadilo. Vždy se rád rozdělil se všemi. Jen snad jedna věc, která Mahena velmi zamrzela, byla ta, když se dozvěděl, že jeho profesor německého jazyka dr. Kraus je z něj zklamaný. Profesor doufal, že tak výborný žák bude studovat v zahraničí a bude pracovat vědecky. Když se mu však doneslo, že Mahen pracuje v žurnalistice, prohlásil, že ho Mahen velmi zklamal. Na to se však Mahen bránil tím, že se ho nikdy nezeptal, v jaké finanční situaci se nachází. A chudí žáci, i když výborní, si nemohli dovolit studovat v zahraničí, protože zahraničí bylo určeno dětem ze zámožných rodin.

Mahen se ve svých mladých letech stal také místopředsedou spolku literátů mladé generace Syrix. Neplnil zde jen roli básníka a prozaika, ale byl také literární a výtvarní kritik. V tomhle období se dostával více a více k anarchismu. Podílel se na anarchisticky založeném listu Práce. Stal se také jedním z hlavních přispěvatelů anarchistického měsíčníku Obzory. S Mahenovými verši jsme se mohli setkávat například v časopisech Šibeničky, Nové omladiny, Svítlna.

Rok 1907 byl pro Jiřího Mahena zlomem. Odešel z Prahy z finančních důvodů na jižní Moravu, kde začal s profesí učitele na středních školách. Působil například v Hodoníně (1907 – 1908), později pak na obchodní škole v Přerově (1908 – 1910). Povolání učitele mu však dlouho radost nedělalo, proto když se mu v roce 1910 naskytla nabídka dělat redaktora v Lidových novinách, odešel za prací do Brna a redaktorem se stal.

1.3 Antonín Vančura nebo Jiří Mahen?

Antonín Vančura měl velké zalíbení v pseudonymech a to už od prvních let jeho literárního působení. Tedy asi od roku 1902. Jak vznikl název MAHEN je už v dnešní době

všeobecně známo. „*Vzniklo omylem sazečovým. Studenti gymnasia nesměli za Rakouska tisknout své práce – a tak nezbylo, než se skrývat za pseudonymy* (Vlašín, 1972, str. 15).“ Antonín Vančura užíval hned dvě krycí jména. Jedno bylo odvozeno bydlištěm rodičů, jednalo se tedy o Antonín Dubský. Jiří Maheu, což bylo druhé Vančurovo krycí jméno se ve studentovi zrodilo díky Zolově románu *Germinal*, kde se jako hlavní hrdina objevil horník Toussaint Maheu. Vančuru na něm zaujala hrdinská pracovitost a rozhodl se pro pseudonym Maheu. Avšak převzal jen příjmení a sám si k tomu zvolil křestní jméno. Mahen tedy vzniklo omylem, když se sazeč upsal a místo Maheu napsal Mahen. Poprvé se tohle jméno objevilo v Neumannově časopise *Nový kult*. Bylo to v lednu v roce 1902. S tímto pseudonymem se lidé setkávali u stále více a více článků. Vančurovi nezbylo nic jiného, než se se sazečským omylem smířit a používat jej dál. Tedy téměř u všech jeho básní a povídek se objevoval podpis Jiří Mahen. U kritiky a recenzí používal další svůj pseudonym H. Lang. Tohle krycí jméno vzniklo na popud jeho spolužáka Rudolfa Těsohlídka. Oba měli dlouhé vlasy, tak se nazývali Mahen jako H. Lang a Těsnohlídek jako L. Haar, což mělo znamenat v německém jazyce *Das lange Haar*, neboli dlouhé vlasy. Vančura pod tímto krycím jménem vydal pár děl, ale po roce 1910 se tenhle pseudonym přestal téměř objevovat. Snad jen u pár překladů. Zajímavostí je, že svým pravým jménem podepsal pouze jedinou práci, a to studii *Problémy nového dramatu německého*. Jednalo se o roční zprávu na reálce v Hodoníně z roku 1907 – 1908.

„*Jen v rukopise zůstal další Mahenův pseudonym – Jaromír Výborný (po zbylavském strýci Výborném, který Mahena zpočátku podporoval na studiích). ... Krátké uplatnění měly i další dva pseudonymy: Josef Musil (jím je podepsán článek Proti anarchismu v sociálně demokratické revui Akademie,...)...a Ivan Had (objevuje se v humoristickém časopise Svítlna, který vycházel od listopadu 1906 do ledna 1907, u seriálu Pražští řečníci,*

k němuž ilustrace maloval Josef Lada) (Vlašín, 1972, str. 17).“ Do první světové války a během ní si Mahen s krycími jmény dal pokoj, po válce se však objevilo několik dalších.

1.4 Mahenova životní láska

„S určitým zjednodušením by sa mohlo povedať, že v doterajšej histórii sa vzťah mužov k ženám a naopak realizoval medzi dvoma krajnými možnosťami. Bud' ho vytvárali výlučne muži, a potom to bol svet plný zákazov pre ženy a voľnosti pre ich mužských partnerov, svet expanzie, vojen, pahlného ukájanja potrieb i pudov. Alebo to bol svet, ktorý určovala nežnejšia ruka ženy, so spoločnosťou voľnejšie organizovanou, hoci navonok s mužmi na čele inštitúcií. Niekedy sa v tejto súvislosti hovorí o spoločnostiach patristických, ovládaných mužmi ako hlavami rodín, a matristických, pripomínajúcich starý matriarchát, spadajúci do „zlatého veku“ ľudstva (Polišenský, 1972, str. 228).“ Muži na přelomu 19. a 20. století jsou bráni jako galantní, milí. Gentlemani, kteří dámě podrželi kabát a chovali se zdvořile. Vivien Leighová se o gentlemanu vyjádřila: „ Gentleman je muž, který se alespoň občas chová tak, jak by se měl chovat stále.“ Muži se starali o svou rodinu po stránce finančního zabezpečení. Ženy se zdržovaly více doma, byly převážně nábožensky založené, věnovaly se rodině. Chodily ve většině případech vždy hezky upraveny. „Hezké ženy všech dob chodily do kostela méně z potřeby se modlit než z potřeby ukazovat sebe a své šaty (Neumann, 1999, str. 797).“

V roce 1910, v období prázdnin, kdy bylo Karle necelých čtrnáct let, odjela na prázdniny ke svému příbuznému, panu řídícímu učiteli, do Nezdenic. Potřebovala se nadýchat čerstvého vzduchu a zotavit se. Na prázdniny na Slovácku se velmi těšila. Zнала krajinu, celou strýcovu rodinu, všechny mladé dokola ze sestřina vyprávění, ta totiž strávila letní prázdniny

u strýčka o rok dříve. „*Byla jsem šťastna, když strýček napsal, ať tedy letos přijedu zase já. Těšila jsem se na všechno, co jsem poznala z vyprávění, a ač jsem byla mladší než sestra a musela jsem počítat s tím, že nebudu moci ještě se setřenicemi na studentské večírky, přece jen jsem věděla, že to budou hezké prázdniny. A opravdu byly* (Mahenová, 1978, str. 61).“

Karla se velmi brzy skamarádila s Anežkou Berčíkovou. A právě Anežka byla ta, která ji na Mahena upozornila jako první. „*Najednou mně Anežka šeptá, že naproti nedaleko sedí ten černý cizí muž, co jel včera ve vlaku, a dívá se na nás! Netroufla jsem si podívat se příliš, ale jen jsem zahlédla, jak ten muž kývá na Anežku, ta se naklání a on jí něco říkal. ... – Ted' už jsem si netroufala vůbec zvednout oči a později mně Anežka šeptala, že se dozvěděla, že je to spisovatel a že napsal hru Jánošík, která měla mít premiéru v Praze* (Mahenová, 1978, str. 62).“

Pak se setkala Karla Haselmannová s Jiřím Mahenem, když jela se svými známými Kučerou a jeho snoubenkou na Macochu. Potkali se také na oslavě jmenin kolegy z redakce. Tehdy se poprvé pustili do řeči. Působil na ni jako veselý a milý člověk. Po oslavě Mahen Karlu, společně s celou partou, doprovodil, kde bylo navrženo další setkání. Karla měla z toho setkání velký strach. Jiří měl tehdy skoro třicet let, také v literatuře toho dosáhl hodně a právě z toho důvodu měla strach, že si nebudou mít co říct. Nakonec však společně téma našli. Karla byla již od dětství velká čtenářka, a proto na téma knihy dovedli hovořit dlouho. Poté následoval jejich společný výlet i s partou. A právě po tomhle výletě, na jaře 1912 ji Mahen poprvé políbil. Karla na to vzpomíná: „*Celý svět se se mnou zatočil. Tak začalo naše první krásné jaro; denně jsem ráno dostala dopis nebo lístek s básní, kterou Mahen napsal při noční službě v redakci. Večer jsme mívali schůzky. V té době navštěvoval naši rodinu jeden známý starší pán a trochu se mně dvořil. Když se dozvěděl, že mne Mahen čekává na rohu naší ulice v sedm hodin večer, přišel jednou v tu dobu k nám a říkal s netajenou zlostí: „Už tam zase stojí ten černý lotr“.* Řekla jsem to Mahenovi, a to ho rozesmálo. Druhý den jsem dostala lístek (mám jej ještě) tohoto znění: *Musím vidět Tvoje oči,*

srdce Tvého obraz věrný.

Čekám na Tě v 7. hod.,

kde čekává l . . r č . . . ý. (Mahenová, 1978, str. 63, 64).“

Karla si však ve stejném roce zažila zklamání první lásky. Jejich setkávání trvalo asi jen měsíc. Jiří odjel na dovolenou do Beskyd a Karla se přesunula někam k Brnu. Přestože jí Mahen psal zpočátku hezké verše, přišly také dvě básničky, které Karla nechápala. Později v nich však rozpoznala to, že se jedná o básně k rozloučení. Mahen se dlouho neozval. Karla se stala vedoucí úřednicí v pojišťovně. Šťastná však nebyla, pořád Mahena milovala. Po čase Mahen Karlu opět vyhledal. Svěřil se jí se vším, co udělal a také jí prozradil důvod rozchodu, čímž byla Karlina mladost. Avšak láska k ní ho táhla neustále zpátky. Proto spolu začali v únoru 1913 opět chodit a pro Karlu to bylo druhé krásné jaro. I když Jiřímu Mahenovi bylo téměř třicet let a Karla měla šestnáct a půl roku, uvažovali o tom, že se vezmou. Na podzim 1913 si udělali Mahen s Karlou první dovolenou v Beskydech. Mahen Pustevny a Radhošť miloval, měl tam známé a trávil tam hodně času.

Karla se ve své knize zmiňuje také o Mahenově zálibě v kartách. *„O Vánocích jel Mahen s Heinrichem na Pustevny a byl tam celé svátky. Když se vrátil, vypravoval se smíchem, že tam jel s malou částkou peněz a přijel pryč s devadesáti zlatými, které mu zbyly ještě po zaplacení týdenní útraty. Vyhrál totiž v kartách. Hrával výtečně, ale i riskantně, nikdy mu nezáleželo na tom, zda vyhraje, či ne (Mahenová, 1978, str. 67).“* Avšak nejen karty byly Mahenovou zálibou.

I příroda pro něj znamenala velmi mnoho. Znal snad všechno, co v lese zavonělo nebo rozkvetlo. Nejednu literaturu měl k přírodě nastudovanou a své Karle na procházce o přírodě vyprávěl. Ta byla Mahenovým vyprávěním a objevováním nadšená, mnoho se vždy od svého přítele dozvěděla. Také byli spolu na jižní Moravě chytat ryby. Karla tam díky Mahenovi poznala mnoho krás, které příroda skrývá.

K zasnubám mezi mladým párem přišlo v roce 1916. Bylo to den před odvodem Jiřího Mahena. Karla měla obavu z budoucnosti. Mahen musel na podzim narukovat a začal působit v důstojnické škole. Karla si nemohla dlouho zvyknout na to, že její přítel je voják. Nakonec však v Mahenově uniformě nějakou přitažlivost našla. Karla vzpomíná však na válečné období ne zrovna hezky. Jak sama píše ve své knize, zakusili si po všech stránkách. S Mahenem se téměř neviděli. Protože bylo redaktorů málo, pracoval Mahen v redakci ve dne i v noci, ale plat se nezvýšil. Karla měla v pojišťovně také mnoho práce a domů se vracela pozdě večer. Vánoce se v období války také snažili trávit spolu, s rodinou nebo přáteli. Avšak vojna Mahena ani Karliného bratra nešetřila ani na Štědrý večer a museli ve večerních hodinách opět odjet. Nakonec se ale osvobození dočkali.

Mahen během období války pracoval až příliš, což se také odrazilo na jeho zdraví. *„Poprvé se stalo, když byl za mnou jednou v Luhačovicích, podruhé, když mne měl čekat odpoledne ve dvě hodiny u kanceláře, nečekal tam, na večerní obvyklou schůzku také nepřišel, ale druhý den telefonovali z nemocnice, abych ho tam přišla navštívit. Ustrašena jsem za ním šla. Vyprávěl, že jej nevolnost přepadla na ulici, když mne šel čekat, že se musel uchýlit do jednoho domu na schody a tam jej dobří lidé našli a zařídili převoz do nemocnice. Nemoc se projevovala vždy provázejícím silným vrhnutím (Mahenová, 1978, str. 78).“* Tato nemoc z přepracování však časem nabývala na své síle. Jiří Mahen začal pracovat po roce 1918 v Brně v Národním divadle jako dramaturg a jeho nemoc se objevovala častěji. Nejednou ho museli odvézt domů. Dokonce se u něj objevilo i ochrnutí očního nervu, což lékař prohlásil jako následek úplné vyčerpanosti a přepracování. Mahen byl známý svou pracovitostí, poctivou prací. Karla dala po nějakém čase v pojišťovně výpověď a odjela na pár měsíců, ke svým známým Dostalům do Luhačovic, kam přijel Mahenův známý, školní rada František Mareš a nabídnul jim jeden pokoj ve svém bytě. Karla mu byla nesmírně vděčná. Sice si původně představovala něco menšího a samostatného, přesto to velmi ocenila. Mahen nejprve

bydlel v jejich novém bytě, v pokoji sám. Karla se nechtěla nastěhovat spíš, než budou manželé. Snoubenci se vzali 6. října 1919. Za svědky jim šel ředitel Lidových novin K. Jarušek a školní rada František Mareš.

*„Jak jsme řekli, bylo tedy manželství za ancien régime u šlechty a bohatého měšťáctva anormálně rané, kdežto v nemajetných třídách pravidelně velmi pozdní (Neumann, 1999, str. 816).“*Mladý pár byl chudý, nemohl si tehdy dovolit bohatou svatbu. Dokonce svědci museli zvát je, aby šli novomanželé s nimi na oběd k Polenkům. Svatba byla povedená a hezká, jen novomanžele mrzelo, že si ji nemohli uspořádat a zaplatit sami. Utráceli jen za to nejnnutnější a jejich společný život začínal docela těžce s dluhy.

Mahen začal pracovat díky svému známému Vašíčkovi, který sehnal svolení k založení nového deníku Svoboda, v redakci. Stal se z něj redaktor zahraniční politiky, neměl žádné omezení. Směl psát tedy volně o všem, co uznal sám za vhodné. Kvůli redakci u deníku Svoboda opustil redakci Lidových novin. Nabídli mu i větší plat, který však Mahen odmítl, aby někdy někdo nevyčetl, že odešel kvůli penězům. Pro Karlu bylo hospodaření těžké. Sama do práce nechodila, i když zájem měla. Mahen to nechtěl. Jeho přáním bylo, aby jeho žena byla doma, když on přišel z práce. Sice se tak museli Mahenovi velmi omezovat a jejich život byl opravdu skromný, ale pro Mahena byl důležitý domov, který mu právě Karla svou přítomností dokázala dát. Tak mu alespoň pomáhala s jeho prací. Velmi rychle psala těsnopisem. Psala mu tedy články, které diktoval a ostatní věci přepisovala. V prvních letech společného života zastihla manželství nepříjemná věc. Jiří Mahen onemocněl těžkou chřipkou, kterou následoval i zápal plic.

1.5 Starší věk

Velkou předností Mahena bylo to, že dokázal vždy dobře hospodařit s časem. Vždy si ho dokázal uspořádat a udělat čas na všechno, nač potřeboval. Avšak co mu do vínku dala maminka, byl špatný obchodní duch. Byl příliš důvěřivý, jako ona. Mnoha svým známým a lidem kolem dával vše na dluh nebo „na věčnou oplátku“. „*Na jaře k nám přišla deputace vojáků. Chtěli svolení, aby mohli hrát Janošíka v přírodě, v lese u sv. Antonička za Královým Polem. Ptali se, co za to. Mahen svolení dal a na to druhé jen máchl rukou. Úspěch byl veliký, lidí se sešlo spousty, vojáci – herci dokonce jezdili na koních. Představení se třikrát opakovalo. Pak zase přišla deputace a odevzdala Mahenovi 50 cigár Kuba, které musel rozdat, protože on sám kouřil jen viržinky. To byl Mahen – a jak by nám bylo pár krejcarů pomohlo!* (Mahenová, 1978, str. 87).“ Přece ale jednou se cítil dotčený, když se o Janošíkovi psalo v novinách, kolik přinesl vesnici peněz. Napsal tedy do té obce dopis, kde si dělal nárok na nějakou část peněz. Po nějaké době tedy do redakce přišel nějaký muž z vesnice, který se po Mahenovi sháněl, že mu nese peníze. Mahenovi to bylo velmi nepříjemné a nebyl nadšený z toho, že vůbec něco takového psal. Tak tedy řekl Hajnému, který mu peníze přinesl, že by chtěl raději lišku. Hajný se tedy po nějaké době objevil v redakci znovu i s liškou. Tak měli Mahenovi doma zpestření v podobě lišky, kterou nazvali Lápošek. Jednou jim roztrhala boty nebo punčochy, podruhé snědla rybu, kterou měli manželé k obědu, ráno je budila škrábáním na dveře, kradla mýdlo a Mahenovi dokonce prokousla ret. Jednou, když se paní Mahenová vrátila ze Slovenska, kde zařizovala jejich společný letní byt, měla na stole vzkaz, který zněl. „*Vzpomínám si na Tebe, paní, které mi ujela a nedáváš mně mlíčko ani kosti. Sem smutnej a skovanej za almarou. Poslouchej pána, je to hodnej pán – ani dyž sem ho kous’do pysku, nedal mi za ucho. Tvůj smutnej Lápošek*

(Mahenová, 1978, str. 88, 89).“ Avšak bydlení s liškou, stejně jako s panem domácím netrvalo dlouho. Lápošek začal každou noc výt. Pan domácí se oženil. Mahenovým nezbylo nic jiného, než lišku odvézt do myslivny, kde ji pustí na svobodu a také opustit jeden pokoj v bytě Františka Mareše. Mahenovi po usilovném hledání bytu se nakonec přestěhovali do bytu dvoupokojového, kde strávili společných deset let. Jejich byt byl skromný. Koupili jen nejpotřebnější věci a s ostatním si hlavu nelámali. Život manželů provázely nejen hezké chvíle. Když si Karla konečně oddechla, že už mají všechny dluhy splacené a mohou si konečně trochu více užívat, přišel k nim dopis ze spořitelny, který neměl hezký obsah. Mahen kdysi podepsal za známého směnku a zaručil se za něj. Musel zaplatit pět tisíc. To Mahenovi nečekali. Místo doplnění a zkrášlení jejich skromného bytečku, nastalo další šetření, aby se mohlo pět tisíc zaplatit.

Po hezkých deseti letech strávených v dvoupokojovém bytě, začali Mahenovi přemýšlet nad bytem větším. Jiří psal neustále více knih, připravoval více her a v malém bytě se nedalo téměř hnout. Karle také vadilo, že pokoje byly průchozí a Mahen si při psaní nepřál být rušen. Větší byty byly o dost dražší, tak Mahenovi nevěděli, jestli si to mohou dovolit. Nakonec to přece jen 2. ledna 1931 zkusili a přestěhovali se do třípokojového bytu. Všechny pokoje měly svůj vlastní vchod, což si Karla přála. V tomto bytě však nepobyli dlouho. Dozvěděli se, že si mohou zažádat o byt se zahrádkou, na který má Mahen jako zaměstnanec nárok. Byt jim byl schválen a Mahenovi se 2. ledna 1935 opět stěhovali. Tentokrát už naposled. Jejich nové obydlí bylo ve velmi špatném stavu, ale správa domů jim hodně pomohla a Mahenovi se také nebáli přiložit ruku k dílu.

Mahen v sobě díky novému bytu a zahrádce našel také kromě knihovníka, divadelníka a rybáře také zahradníka. Dokonce si pořídil sešit, který nazval Naše zahrádka a tam si všechno značil a zapisoval. Vždy, když měl volnou chvíli, věnoval se jí naplno. Sázel, přesazoval, přenášel z místa na místo a Karla byla ráda, že ho to baví. „*Zahrádka jej velmi*

těšila. Jeden záhon měl „modrý“, kvetly tam samé modré květiny, uprostřed keřík modře kvetoucí anchůzy. Vzadu v rohu u plotu zasadil keř Viburnum, dnes po čtyřiceti letech je keř rozložitý, tvoří skoro besídku a je krásný, když kvete...Je zajímavé prohlédnout si sešit Naše zahrádka. Je tam spousta jmen a sazenic, že by se jimi mohla osázet velká zahrada, a ne jen naše malá zahrádka. Všechno je vedeno systematicky. I nářadí zapsal – a také, co za všechno zaplatil (Mahenová, 1978, str. 115, 116).“

Jiří Mahen byl velmi pracovitý a vytížený. To mu také ubíralo energii v jeho životě a podepisovalo se na jeho zdraví. Sedmnáct let strávil v redakci u deníku Svoboda, pak se rozhodl, že se bude věnovat už jen profesi knihovníka a psaní knih. Říjen 1938 vybudoval v Mahenovi zlom. Změnil se. Báł se války. Přál si, aby se Karlina sestra a její maminka nastěhovaly k nim. Tvrdil, že bude válka a chtěl, aby rodina byla během ní pohromadě. To se však sestře nelíbilo a nechtěla se vzdát jejich bytu. Když v témže roce zemřel Karel Čapek, poznamenal Mahen v jednom článku, že mu smrt závidí. Rok 1939 byl pro Mahena rokem posledním. Šlo to s ním k nejhoršímu. V lednu onemocněl, opět se objevily následky přepracování. Pár dnů poté se nervově zhroutil, což mu na zdraví jen ubralo. Důvodem bylo zamítnutí stavby Osvětového domu, o kterou v poslední době velmi usiloval. Po tragédii v domě, kdy se zastřelil soused Mahenů, tlačil opět Jiří na maminku a sestru své ženy, aby se k nim přestěhovaly. Tentokrát se mu to podařilo a 15. dubna 1939 se konalo stěhování.

Jednoho dne našla Karla svého muže ležet v pokoji. Měl slzy v očích, když mluvil k ženě. *„Ted’ se vaši k nám nastěhovali – co vy budete, chudáci, dělat?“ – A vzlykal. Ohromilo mne to, zvláště ta hrozná úzkost v jeho slovech. Nevěděla jsem chvíli, co tím chce říci, až pak mne napadlo, že si asi představuje, kdyby ho ranila mrtvice, co bude s námi? (Mahenová, 1978, str. 121).“* Žena se ho snažila uklidnit a 24. dubna 1939 odjeli společně do lázní do Teplic u Hranic. Byla to jejich poslední společná dovolená. Oba si po příchodu do lázní prošli prohlídkou. Doktor konstatoval, že Mahenův stav je po zdravotní stránce špatný

a dokonce měl obavu z toho, že i když se před cizími chová slušně a na úrovni, doma je na ženu asi zlý. Tahle doktorova poznámka Karlu velmi zamrzela a oponovala mu tím, že její muž není nikdy zlý. Pokud se cítí slabý a není mu dobře, jde si lehnout do svého pokoje. Mahenovi si zde užívali jedny z posledních společných chvil. V programu měli nejen léčebné procedury a koupele, ale také společné procházky přírodou, které pár tak miloval. V sanatoriu, ve kterém byli Mahenovi ubytováni, potkal Jiří mnoho svých známých. Karla byla ráda, že si měl Mahen s kým povídat, rozptýlit se a přijít na jiné myšlenky. Mahenův zdravotní stav se začal postupně zlepšovat. Karla měla obrovskou radost. Avšak zlepšování bylo rychlým rázem ukončeno. Poté, co se Mahen přes veškeré utajování dozvěděl o smrti jeho známého Špíšky, se jeho zdravotní stav opět zhoršil. Jiří Mahen byl v posledních dnech velmi smutný a měl stále větší obavu z toho, co bude s jeho ženou, až zemře. Nejednou jej Karla nachytala se zatrpklým až tragickým výrazem ve tváři. Cítila, že s něčím v hloubi duše bojuje, cítila, že má její muž z něčeho strach. Jeho zdraví se ke konci pobytu velmi zhoršilo. Dokonce došlo k poruše řeči, netrvala sice dlouho, ale přesto byli lékaři proti jeho odjezdu.

Mahenovi zbýval poslední týden života. Jeho zdravotní stav se den ze dne zhoršoval. Mahen byl však neustále pracovitý. Ačkoliv měl mít ještě týden dovolené v lázních, šel 16. května do knihovny, kde pracoval. „*Nebylo možné tomu zabránit. Odpoledne se vrátil velmi unaven a na mé výtky slíbil, že do knihovny už nepůjde. Ale ve středu ráno šel zase*“ (Mahenová, 1978, str. 267).“ Mahen v posledních nocích nemohl už ani spát, Karle tvrdil, že ho bolí zuby. Ta jej prosila jen o to, aby si ráno zašel k doktorovi. Avšak ten opět odešel pracovat do knihovny. Z práce přišel velmi vyčerpán, ani se nesvlékl. Ten den měla jít Karla s maminkou a sestrou do divadla. Chtěly jej odříct, ale Mahen je přesvědčil, aby šly. Po příchodu našla Karla knížku básní v jejím pokoji, kde přibylo pár jmen a napsal: „Zavřeli za mnou, odpusťte všichni...“

Karlu smrt svého manžela velmi zasáhla. Přestože věděla, v jakém zdravotním stavu se Jiří Mahen nachází, zemřel zrovna, když to nejméně čekala. Na to, jak umí být život dlouhý, se neznali až tak dlouho. Sedm let spolu chodili a teprve až jim válka umožnila sňatek, strávili spolu dalších dvacet let společného soužití. A jak sama říká Karla, že je to sice jen krátké období, ale přesto je za něj vděčná.

2 PŘÁTELSTVÍ

„Kdo dovede zachytit tajemný proces odehrávající se v duších, mezi nimiž se rodí pouto pravého přátelství? Těžko věru určit důvody, pro které je puzen jeden člověk k druhému, těžko pochopit cesty, které přivedly dva lidi k stejnému cíli a spojily je v nerozlučném přátelství. Právě láska ve svém nejširším pojetí vede lidi k sobě, ona je prvním popudem jejich vzájemné přichylnosti. To láska buduje vzájemné spojení duší těch, kdo si mají být vzájemnou pomocí, vzájemnou útěchou. A přátelstvím nazýváme právě lásku v jejím vrcholném pojetí (Dacík, 1946, str. 9).“ Přátelství má mnoho definic a každý jedinec si pod tím může představit něco úplně jiného. Přátelství není stejné, máme různé typy, ať už je to ovlivněno prostředím, blízkostí, věkem, či pohlavím. Přátelství lze označovat jako svobodný, osobní vztah, který poskytuje intimitu a podporu, ve kterém obě strany vyhledávají vzájemnou společnost a mají se rády. Na internetu můžeme narazit na přátelství, které je považováno za mezilidský vztah, obsahující prvky náklonnosti a porozumění.

„Falešný přítel je horší, než nepřítel, protože nepříteli se vyhýbáš, kdežto příteli věříš.“ Citát, který před mnoha lety prohlásil Lev Nikolajevič Tolstoj mě nutí položit pár otázek. Je vždy přátelství pravé? Jaký má vlastně být pravý přítel? - Pravých přátel, kterým dokážeme důvěřovat naprosto ve všem, potkáme během svého života velmi málo. Většinou se dají spočítat na prstech jedné ruky. Jedná se totiž o výjimečné lidi, se kterými jsme stejně naladěni, rozumíme si, dokážeme se pochopit beze slov. *„Pravé přátelství je těsné spojení srdcí, vytvořené na základě podobnosti povah, zvyků, života, společného smýšlení a cítění za předpokladu solidní ctnosti na obou stranách a vzájemné úcty (Dacík, 1946, str. 23).“* Albert Einstein prohlásil: *„Přítel je člověk, který zná melodii tvého srdce, který ti ji předzpívá když ji zapomeneš.“* Takový člověk je velmi vzácný. Bezpochyby je však v tomto přátelském vztahu nejdůležitější důvěra, upřímnost a spolehnutí. Přátelství se velmi často spojuje s láskou

a vzájemnou náklonností, proto se občas z nejbližších přátel opačného pohlaví stane milenecký, či manželský pár. Někdy přátelství jednoduše vyhasne. Španělské přísloví praví: „*Nabídnout přátelství tomu, kdo chce lásku, je jako dát chleba tomu, kdo umírá žízni.*“

Pokud se máme zamýšlet nad přátelstvím Jiřího Mahena a analyzovat jej, je důležité rozdělit si ho na dva úhly pohledku. Prvním je vztah otcovský, druhým je vztah vrstevnický.

2.1 Přátelství Jiřího Mahena

Jiří Mahen měl spoustu známých a přátel. Často se navštěvovali, k některým jezdíval se svou ženou Karlou na dovolenou, s jinými si jen korespondoval. My můžeme díky jeho dřevěnému černému kufříku, který ho doprovázel během studia, učitelských štací, práce v redakci Lidových novin a po dobu jeho práce ve veřejné městské knihovně, do jeho korespondencí nahlédnout. Postupně se z nich vytvořila kniha, která zaznamenává všechny dopisy, jež se zachovaly. „*Málo umělců schovávalo tak pečlivě jako právě on. Dopisy z období do konce první světové války kdysi téměř všechny spálil, ale od počátku dvacátých let se jeho kufřík znovu plnil. Četná literární přátelství, odborné zájmy rybářské a knihovnické, jednání s divadly a nakladateli, to vše nutilo k častému písemnému styku* (Hek, Vlašín, 1964, str. 7).“ Jiří Mahen měl v psaní dopisů velkou zálibu, psával velmi rád a často. Nebyl snad jeden týden, kdy by Mahen nenapsal nějaký dopis, neposlal pohlednici nebo alespoň nějaký krátký vzkaz.

Jiří Mahen byl člověk oblíbený, proto byl obklopen mnoha přáteli. Mezi ně patří například František Xaver Šalda (1867 – 1937), o kterém Mahen tvrdil: „*Šlo o ducha mužného a zralého, který měl smysl pro skutečnou hodnotu životní kultury, který měl zásadní smysl pro filosofii básnického vývoje a který byl doma v zápase o uměleckou formu z tísně*

horké a naléhavé chvíle...Měli jsme někoho, kdo nebyl nikdy pouhým literárním historikem, kdo viděl také své okolí velice výrazně, i když se to chápalo teprve později... (Hek, Vlašín, 1964, str. 13).“ Dalšími přáteli byli také Stanislav Kostka Neumann (1875 – 1947), Fráňa Šrámek (1877 – 1952) a Marie Majerová (1882 – 1967), kteří se řadili do předválečné generace. Také Josef Mach (1883 – 1951), který byl jednou z největších postav mezi Mahenovými vrstevníky, se řadil mezi Mahenovy kamarády. Korespondence nám dokazuje, že Mahen byl přítelem i Jaroslava Seiferta (1901 – 1986). Právě Seifert zmiňuje Mahena v roce 1949 při pozdravu Františku Halasovi (1901 – 1949). Můžeme zde vidět Seifertův velký obdiv a úctu k Jiřímu Mahenovi. Napsal tak jednoduchých pár řádků, ve kterých je vyjádřeno mnoho úcty.

Sedávali jsme u vína
v kavárně na Kolišti,
kam chodil Mahen. Jediná
vzpomínka vzpomínky tříští.

Pamatuješ se, jak se smál?
A pak ten konec, běda!
Co nám ten člověk tenkrát dal,
do smrti nikdo nám nedá.

Dalším dobrým kamarádem byl Mahenovi Bedřich Václavek (1897 – 1943). Znal se s Mahenem velmi dobře a tvrdil, že Jiří Mahen usiloval o to, aby se neustále něco dělo, aby byl ruch a hlavně, aby brněnské prostředí nestrádalo. Pokud viděl, že je vše, tak jak má být, že se něco děje, většinou se někam stáhnul. Jakmile mu ale něco vadilo, uměl zasáhnout velmi

kriticky. Také Jaroslav Kvapil (1868 – 1950), Jindřich Vodák (1867 – 1940), K. H. Hilar (1885 – 1935) byli jeho adresáti korespondencí.

Karlu Čapkovi (1890 – 1938) pomohl s uvedením hry Čapků *Ze života hmyzu*. Spolupráce a přátelství však mezi Jiřím a Karlem netrvalo dlouho. Otokar Fischer (1883 – 1938), další z Mahenových známých, se k němu vyjádřil následovně: *„Je skutečně vtipný, ať už je prostý nebo komplikovaný. Někde je ta prostota přímo geniální a umění zkratky velkolepé. Nedovedeme to dobře oceňovat proto, poněvadž jsme na vtip osudem pošlapaní dosti těžkopádní, ale hodžovy šprýmy jsou potěšením pro srdce, která poznala, že svět nemá jenom jednu tvář... (Hek, Vlašín, 1964, str. 142).“* Další jména, která se našla v Mahenových korespondencích byla například Eduard Vojan (1853 – 1920), Václav Vydra (1956), Jaroslav Vojta (1888 – 1970), Leopolda Dostalová (1879 – 1972), Jindřich Honzl (1894 – 1953), Vladimír Helfert (1886 – 1945) a spousta dalších. V neposlední řadě to byl také Josef Lada (1887 – 1957), který se k Mahenovi vyjádřil: *„Nyní chci ještě jen dotvrditi, že jsem v něm poznal kamaráda vzácného, mužného charakteru, člověka nejryzejší čestnosti, na jehož štítu nebylo poskvrny. Pro upřímné, srdečné, obětavé přátelství jsem si Mahena hluboce vážil a vždycky litoval, že jeho vzdálený pobyt bránil nám, abychom se osobně více stýkali (Hek, Vlašín, 1964, str. 242).“*

2.2 Mahen jako otec a učitel

O Jiřím Mahenovi je známo, že bral své mladší přátele jako své žáky, či děti. Možná právě proto, že vlastní děti neměl, cítil potřebu mladší generaci pomáhat a starat se o ni. Často se v nejrůznější literatuře objevuje pojem „otec, učitel, pomoc“, atd. Mahen byl člověk, který zahrnoval rysy přátelství a v lidech se vyznal. Uměl si považovat důvěry svých přátel, dokázal

ji ocenit. Dokázal také své přátele respektovat, choval k nim úctu, vážil si jich. Naslouchal je, ale nikdy jim neradil. Byl pro ně vzorem, mohl dávat rady, ale nechtěl. A možná právě toho si mladší generace na Mahenovi velmi vážila, obdivovala a následovala jej. Talmud kdysi řekl: „*Mnohému jsem se naučil u svých učitelů, ještě více u svých druhů, ale nejvíce u svých žáků.*“ I Mahen se od svých přátel mladší generace učil. Naučil se starostlivosti, ochotě a porozumění. A právě jeho obrovské srdce a ochota pomoci mluví o Mahenově citlivosti.

Mahen měl ke svým mladším přátelům otcovský vztah, měl potřebu jim pomáhat, starat se o ně. Avšak nikdy jim nenutil svůj názor. Mnoho z jeho „žáků“ jej považovalo za sociální oporu. Člověk, který jim byl nakloněn a dokázal je vždy přijmout, pomoci, přimluvit se za ně. „*Mnozí se domnívají, že Mahen uváděl, jak se říká, mladé lidi do umění. Ne, nedělal to. Mohl být náčelníkem, kdyby býval chtěl. Byl k tomu zrozen. Nechtěl! V jednom interviewu je to zachyceno takto: „Já nikoho do literatury neuvádím. Nezval a Halas jsouými kamarády. Rozumíte-li uváděním, že na této židli v knihovně seděl nějaký básník delší chvíli, dost jich bylo. Dost mrtvých a plno živých. Já sám se nikdy nechlubil, měl jsem radost, že zase něco na Moravě kvete.“ Nikdy neřekl dělej tak či onak. Spíše: „Měl byste si přečíst toho a toho.“ A opravdu bylo to vždycky to pravé a potřebné, co člověk hledal a chtěl.* (Mahenová, 1978, str. 165).“ V níže uvedených přátelstvích se můžeme právě s několika prvky setkat.

Odhad na lidi:

„*Do dveří vešel mladý muž zdravého vzezření, vítal se s Mahenem, dveře se za nimi zavřely. Když asi po hodině vycházel, Mahen ho vyprovodil až k východu, pak zašel za Vašíčkem a ptal se: „Všiml sis toho mladíka?“ - „Ano, kdo je to?“ - „Jmenuje se Vítězslav Nezval a pamatuj si ho dobře, tos viděl největšího budoucího básníka!“ – Tato Mahenova prorocká odpověď se do písmene splnila* (Mahenová, 1978, str. 125).“ Jiří Mahen měl odhad na lidi. Vítězslava Nezvala sice neviděl poprvé, ale blíže ho také neznal, přesto o něm prohlásil, že to bude jeden

z největších básníků. A svůj dojem netajil. Svěřil svou vizi i dalším lidem. Byl o tom přesvědčený.

Pomoc, přímluva:

„Drahý příteli,

posílám Vám předmluvu a prosím Vás, napište mi upřímně, zdali Vás nezklamala. Bude-li se Vám líbit, nebojím se její délky – a i kdyby se to zdálo být dlouhé nakladateli, nemusíme mu ustoupit. Ale ovšem – záleží na Vás, neboť je tu stále málo místa na Vaše dílo, aby člověk poukázal na všechny složky (Hek, Vlašín, 1964, str. 63).“

Zde vidíme úctu k Mahenovi a prosbu o pomoc a radu. Takových podobných dopisů chodilo Mahenovi několik. Nutné však podotknout, že Mahen se vždy snažil pomoci, ať už se jednalo o finanční pomoc nebo jen pouhou přímluvu. Uvedu příklad.

„Když v roce 1926 na doporučující dopis Mahenův a na přímluvu Jaromíra Johna (Markalouse) byl Halas přijat do pražského nakladatelství Orbis, začala jejich vzájemná korespondence (Mahenová, 1978, str. 156).“

Také Nezval prosil svého staršího přítele o radu a pomoc, když se cítil nejistý. Věděl, že se na staršího přítele může spolehnout.

„Vážený příteli,

přijměte ode mne srdečný pozdrav a vzpomínku. Musím na Vás často myslit, poněvadž jsem velmi rozdvojen a potřebuji jednou stranou zvítězit nad oběma. Nejsou to žádné dva principy, jsou to jen dvoje oči (Hek, Vlašín, 1964, str. 58).“

Zde se ovšem nesetkáváme pouze s prosbou o pomoc. Jsou zde také jasné prvky úcty, respektu a důvěry, kterou Mahen Nezvalovi neustále nabízel.

Úcta, respekt:

Jiří Mahen se dostal i do blízkosti Jaroslava Seiferta. A sám Seifert cítil k Mahenovi obrovskou úctu.

„Milý pane Mahene, nehněvejte se, že jsem Vás v den Vaší premiéry nevyhledal v divadle, abych Vám poděkoval za báseň, kterou jste mi věnoval. Byl jsem toho dne v Mladé Boleslavi – v městě, které tak dobře znáte a kde je na Vás tak srdečně vzpomínáno... Těším se, až přijedete někdy opět do Prahy. Pokusím se Vás nalézt – tak rád bych s Vámi pohovořil o mnohém (Hek, Vlašín, 1964, str. 79).“

Na tomto příkladu můžeme vidět vzájemnou úctu a respekt obou spisovatelů. Ať už to bylo z pohledu Mahenova darem básně Seifertovi nebo z pohledu opačného omluvy a poděkování.

Starostlivost, zájem, ochota:

„Co dělá Vaše „vědecká“ práce? Jste už s tím naturismem a důsledky hotov? ... Tuhle jsme si o Vás povídali se ženou. Já jí vykládal, jaká svinská leta jsou ta poslední leta ve studiích – a tak bych Vám nějak ze srdce přál, aby Vás to nedopalovalo tolik, jako kdysi mne... Dostal jste ty peníze od Kočího? Mně říkal, že je všechno vyřízeno! Pište obratem! (Hek, Vlašín, 1964, str. 60).“

U Mahena je jeho starostlivost o mladší generaci známá. Snažil se podpořit lidi nejen duševně, ale také zajistit finance. Sám vyrůstal v chudobě a bídě, věděl, jaká jsou léta na studiích bez finančního zajištění. Josef Věromír Pleva se zmínil o Mahenovi jako o člověku velmi starostlivém. Člověku, který je pro mladou generaci otcem a nikomu neodmítne pomoc.

Umění rozvíjet:

„Rozezvučel jste mě – a já vím, že epiton prozrazuje spravedlnost, s jakou se blížíme k podstatě – a já si budu vědom, že spravedlnost v umění má být tušena z věčné smrti a věčného rození. Snad tomu dobře rozumím, že Vám nejde při mně o tématické opakování celých vět

Tak jako já zpíváš

Tak jako já zpíváš...,

nýbrž o časté užívání některých povrchních adjektiv a epitet. Dám si na to pozor. Musí se mi to podařit odstraniti! ...Jistě si dovedete představit, jakou mám radost z toho, že vyjde má knížka již brzy!! Děkuji Vám, děkuji, že ji ode mne přijímáte (Hek, Vlašín, 1964, str. 57).“

V příkladu vidíme jasný rozvoj, který Mahen Nezvalovi nabízel. Ale jsou zde i prvky úcty, obdivu a respektu směrem k Mahenovi. Vidíme, že Mahen díky svým zkušenostem dokázal svým přátelům naznačit to, s čím by se dalo ještě pracovat, co poupravit, atd. Mahen byl člověk, který však nikomu svůj názor nenutil.

Skromnost, pokora:

„Milý J.,

to je moc chvály na mou ustaranou hlavu v D.P. Tady v Brně se taky propaguje názor, že do nakladatelských nebo divadelních časopisů se píše články, které mají jinou funkci než ty ostatní (Hek, Vlašín, 1964, str. 79).“

Zde se jedná o pokoru vyjádřenou pomocí pár slov Jaroslavu Seifertovi. Avšak nebyl to jediný případ, který by mluvil o Mahenově skromnosti. Spousty dalších příkladů můžeme nalézt v dalších podkapitolách, které se právě zabývají přátelstvím Jiřího Mahena s mladšími přáteli podrobněji.

2.2.1 Přátelství s Vítězslavem Nezvalem (1900 – 1958)

Setkání Jiřího Mahena s Vítězslavem Nezvalem bylo asi osudovým. Bylo to v roce 1919, kdy šéfredaktor deníku Svoboda, Jaroslav Vašíček, přivedl Mahenovi do pracovny návštěvu. Strávili v pracovně spolu asi hodinu a po Nezvalově odchodu z redakce, prohlásil Mahen směrem k Vašíčkovi, že právě viděl Vítězslava Nezvala, který bude jednou největším českým básníkem. Těžko říct, podle čeho tak Jiří Mahen tehdy soudil, pravda však je, že tyhle jeho slova se časem naplnila. Nutné je ještě podotknout, že se nejednalo o první jejich setkání, ale více se také neznali. Potkali se v redakci již dříve a Nezval prosil Mahena, aby si přečetl jeho verše. Mahen byl jimi velmi překvapen a zřejmě díky tomu vyřkl tu prorockou větu. Od té doby, co vložil do Nezvala tak silné naděje, se začali stýkat. Avšak setkání nebyla až tak častá. Vítězslav Nezval přerušil studia v Brně a přesunul se do Prahy. Ale vždy, když měl Mahen cestu do Prahy nebo Nezval do Brna, vzájemně se vyhledali. Mahen si Nezvala již od začátku velmi oblíbil, vždy si na něj dokázal udělat čas. Pokud se dlouho neviděli, usedl ke stolu a psal mu dopisy. Pevnost jejich přátelství dokazuje také to, že se Mahen postaral o Nezvala tehdy, když musel v roce 1926 do Brna na vojnu. Časem mu dokonce zařídil, aby byl z vojny propuštěn. Na tomhle propuštění se podílel jejich společný přítel Vladislav Vančura, který napsal Jiřímu Mahenovi dopis, ve kterém jej prosí, aby promluvil s vojenským lékařem a řekl mu o Nezvalově epileptiformním záchvatu, jemuž byl Vančura přítomen. Mahen byl v Brně pro Nezvala jediným útočištěm. Jejich přátelství se stávalo neustále pevnějším. V roce 1929 se Nezval přestěhoval do Brna, což přátelům umožnilo častější setkání. Nezval navštěvoval knihovnu, kde jeho dobrý přítel pracoval, skoro každý den. Také spolu chodili večer do vinárny. A pokud byli mimo domov, velmi častá výměna dopisů mezi nimi fungovala dále.

Jednoho dne však nastal zlom. Jiří Mahen onemocněl z přepracování. Nezval přestal za Mahenem chodit, nevidali se, v nemocnici jej nikdy nenavštívil. Pro Mahena to bylo obrovské zklamání, které nečekal. Jediné, co ještě mezi nimi klapalo, byla korespondence. Avšak téměř dennímu setkávání, pokud to čas umožnil, byl rázem konec. Viděli se pak jen velmi zřídka.

„Mahenův magický vliv na mne spočíval především v tom, že mně nikdy nedával literární rady, že se vyjadřoval o poezii a o mých vlastních básních v narážkách, způsobem, který byl podnětný a jenž mě nezavazoval k žádným dogmatům...

Vyřkl osudné, pro mne tehdy neznámé jméno Rimbaud a upozornil mě na jeho Záblesky, které vyšly v Knihách dobrých autorů. Jeho slova a Claudelova předmluva, kterou jsem četl hodinu poté v nevýslovném vzrušení, poznamenaly mně tento den tak silně, že dodnes při vzpomínce na něj vidím plout šedivá oblaka nad brněnskými dvory, jako by nepocházela z přirozených zdrojů, nýbrž z kalného nebe Rimbaudových básní v próze. Jedině takto rozumím slovu literární vliv...(Hek, Vlašín, 1964, str. 56).“

2.2.2 Přátelství s Vladislavem Vančurou (1891 – 1942)

Jiří Mahen se jmenoval vlastním jménem Antonín Vančura. A nejedná se zde o pouhou shodu jmen. Antonín a Vladislav byli vzdálená rodina. Jejich dědečkové byli bratři. Věkový rozdíl mezi nimi činil devět let, tudíž bral Vladislav Antonína spíše jako strýce.

Začátky korespondencí mezi Jiřím Mahenem a Vladislavem Vančurou nejsou dochovány. První se dochoval ze 4. října 1924, ve kterém popisuje Vančura Nezvalův zdravotní stav. *„Svého času, mimo nadání, byl Nezval odveden k vojsku a právě teď má*

sloužit; je však nemocen. Doufal jsem, že zůstane v Praze a že mi bude možno informovati o jeho stavu vojenské lékaře (Hek, Vlašín, 1964, str. 93).“

Mahen s Vančurou probírali ve své korespondenci hlavně svou tvorbu. Proto není divu, že právě Vančura věnoval v roce 1931 svému příteli Mahenovi Markétu Lazarovou. Ve věnování Vančura vzpomíná na hezké, ale i méně hezké společně prožité chvílky a také zmiňuje podobnost Mahena s otcem Vladislava Vančury. Mahen byl Vančurovým věnováním mile překvapen a potěšen. Rozhodl se tedy, že mu na oplátku bude věnovat také pár řádků z jeho tvorby. Jednalo se o lyricko-epickou báseň z roku 1933 *Požár Tater* a přidal k tomu takhle slova: *„Věnoval jsi mi spanilou píseň rodu. A já Ti tedy posílám něco, při čemž jsem myslel na národ a lidstvo celé (Mahenová, 1978, str. 144).“*

Mahenova manželka Karla si přála Vladislava Vančuru velmi poznat. To se jí splnilo v roce 1938, kdy se poprvé osobně střetli. Do té doby znala Vančuru sice jen z vyprávění a fotografií, ale docela dobře. Karla jej brala jako výjimečného mužného člověka, plného energie. Mahenovi měli možnost navštívit Vladislava Vančuru a poznat ho více, i s jeho ženou Ludmilou a dcerou Alenkou. Vančura si s Mahenem velmi rozuměl, dovedli by si povídat hodiny a hodiny. Od té doby se Karla s Vančurou setkala už jen jednou. Bylo to na pohřbu jejího manžela. Vančura ho přišel na poslední cestě doprovodit i s dcerou Alenkou. Pak už paní Mahenová o Vančurovi jenom četla v knize vzpomínek Ludmily Vančurové, která popisuje krutost osudu Vladislava Vančury. *„Mahen – se kterým se Vladislav začal blíže přátelit hlavně po Markétě Lazarové, se už dávno zabýval sestavováním širokého rodokmenu Vančurů a sbíral charakteristiky a životopisy předků a příbuzných...Tyto Vančury osobně Mahen poznal až později a bylo to zase prostřednictvím Mahenovým, ale tentokrát prostřednictvím smutným, otřesným: po tragické smrti Mahenově, na jehož pohřbu se sjeli příbuzní z různých stran...Vladislav si Mahena vážil a měl u něho rád vančurovské rysy*

fyzické i povahové, Mahenova sebevražda byla pro něho velkým otřesem (Vančurová, 1967, str. 126).“

Vladislav Vančura se vyjádřil k Jiřímu Mahenovi následovně: *„Jiří Mahen nikdy nerozpojoval věci umění od věci života. Necht' byl v některých obdobích poznamenán určitými myšlenkovými směry, necht' byl impresionistou, necht' psal realistická dramata, byl vždy básníkem, jehož díla mají sotva přízvuk určitých škol. V podstatě šlo v nich vždy o poslání básníka. O tvorbu, o smysl národní, o potřebu vzbudit v nitru diváka ozvěnu toho mohutného projevu života, toho vroucího a bolestného citění všelidských záhad, jež zachvacují vlastní básníkovu duši...Je to básník, který nevytrhl své umění z kontextu života, který uhýbal před snadností a který nezaměřil svůj talent nikdy k úspěchu. Mahen se vždycky s odvahou vrhal právě tam, kde šlo o kůži a jeho prohry jsou slavnější než snadná vítězství hýčkaných autorů...má schopnost rozezvučet v divácích palčivé znepokojení pro podstatu a smysl lidských věcí (Mahenová, 1978, str. 146, 147).“*

2.2.3 Přátelství s Františkem Halasem (1901 – 1949)

Jiří Mahen se s Františkem Halasem seznámil prostřednictvím brněnského nakladatele a knihkupce Stanislava Kočí, s nímž Mahen spolupracoval a Halas byl jeho zaměstnancem. Jejich přátelství, které se datuje přibližně kolem roku 1920, bylo hned od začátku velmi upřímné a pevné. Oba si vzájemně projevovali svou velkou srdečnost. Halas byl člověk, ve kterém se drželo velké množství optimismu a snad každý jej měl rád. Byl to člověk velmi sympatický a skromný. Jiří Mahen si Halase také velmi oblíbil. Dokonce se za něj přimluvil, aby Halase přijali do Orbisu, což bylo pražské nakladatelství. To se Mahenovi podařilo a od té doby začala mezi oběma výměna dopisů. Jejich nejstarší korespondence je z 26. dubna 1929.

Halas byl také u Mahenů na návštěvě, kde se básník i se svou snoubenkou Libuší Rejlovou mohl setkat i s paní Karlou. Karla také četla Halasovy básně, které jí Mahen pravidelně donášel. Bylo to úplně něco jiného, nač byla zvyklá, proto je někdy četla i třikrát dokola a věnovala jim větší pozornost, jako jiným básním ostatních autorů. Mahen o svém příteli prohlásil v roce 1932: „*Tento básník vidí dobře na druhou stranu života, proto je někým mezi všemi... Vezměte si dvě tři sbírky Halasovy a podívejte se do nich. Uvidíte v nich básníkovu tvář, která se neustále hledá, poněvadž je to věčný zápas s maskou. Je v tom cudnost, která u Halase překvapuje mnohé, kteří ho četli zběžně. Halas dovede být časem rozmarný, poznámkovitý, ale nikdy není chytrý. Viděl prvním zrakem mnoho, čeho jiní neviděli...* (Mahenová, 1978, str. 158, 159).“

František Halas viděl Mahena jako starostlivého muže, obdivoval jej a vážil si ho. Proto také několikrát v životě opakoval to, co bylo pro Mahena heslem: „*Úspěch není cílem skutečné literatury, respektive opravdového básníka. Často stačí, když člověk odvede, prostě po řemeslnicky řečeno, v pořádku svou věc*“ ... (Hek, Vlašín, 1964, str. 82).“ Avšak ke svému příteli se Halas vyjádřil následovně: „*Cholerická, nepatetická, melancholická, vroucí, gentlemanská, podmanivá osobnost Mahenova, stále udivená nad věcmi světa to byla, pro kterou jsme se za ním tak táhli. Nepoučoval nikdy. Mnozí se domnívají, že Mahen uváděl, jak se říká, mladé lidi do umění. Ne, nedělal to. Mohl být náčelníkem, kdyby býval chtěl, byl k tomu zrozen. Nechtěl! Byl básník šermíř a byl básník nemluva. „Pojďte do Slavie, budeme mlčet.“ Jako vyzvání na cestu! Nikdy se mi už krásnějšího nedostane* (Hek, Vlašín, 1978, str. 82).“

2.2.4 Přátelství s Josefem Věromírem Plevou (1899 – 1985)

Jiří Mahen společně se svou ženou se s Josefem Věromírem Plevou často stýkali a navštěvovali. Pleva uměl krásně vyprávět a rozhovory s ním dělaly Mahenům radost a přinášely uklidnění. Měl zvláštní talent na vypravování a výborný smysl pro humor. Karla Mahenová vzpomíná ráda na historku, která byla spíše k pláči a politování, ale Pleva ji vylíčil takovým způsobem, že se Mahenovi nakonec museli všemu jen smát. Přátelství se upevnilo také díky tomu, že Mahen pomohl Plevovi jako profesorovi a dostal jej do Brna, kde mohl nastoupit jako učitel.

Josef Věromír Pleva bral Jiřího Mahena jako velmi starostlivého člověka. Člověka, který byl spíše otcem mladých spisovatelů, herců, či výtvarníků. Pomoc nikomu neodmítal. Pleva se s Mahenem stýkali často také v knihovně, kde Mahen pracoval. O Mahenovi tvrdil, že byl člověk přející. Hlavně pokud šlo o něco nového a mladého, co by mohlo posunout trochu vpřed životní úroveň. Vždy byl u toho, když se budovalo něco nového.

Pleva se cítil Mahenovi velmi zavázán a dlužen za to, že mu jeho přítel zařídil místo učitele v Brně. Proto, když se v roce 1932 dostavily Mahenovy padesátiny, chtěl mu dát Pleva něco originálního. Rozhodl se tedy, že mu připraví malý svazek, kde se objeví pár veselých vzpomínek z jeho života. S historkami mu pomohli Mahenovi spolupracovníci pan Janík a pak Bárta. *„V mé knížečce, kterou jsem vydal k Mahenovým narozeninám, bylo podobných příběhů celkem dvanáct. Knížku jsem nazval: Mahen, moravský Nasr-ed-din. Mahen měl jistě radost, protože mou pozornost přijal vlídně a po Novém roce mne hned pozval do knihovny: Tady jsem ti něco načmáral na oplátku, abys věděl, jak by asi takový Nasreddin dneska vypadal. Na, dělej si s tím, co chceš, a podal mi tři stránky rukopisu: Dvanáct o skutečném Nasreddinovi. Plevovi – Mahen (Mahenová, 1978, str. 172).“*

Na závěr této kapitoly ještě pár slov Františka Halase o Jiřím Mahenovi: „*Jednou mi napsal: „Člověk je vždycky někde za plotem, kde skotačil v mládí. Ten plot ovšem vypadá všelijak. Kdo se jednou slyšel za tím plotem mluvit nepřirozeným hlasem, nerad to slyší u druhých.“ - Ano. „Přirozený hlas“ to bylo, co požadoval a sám nikdy jinak nemluvil. To bylo to, co vás okouzlovalo a proměňovalo již první setkání v trvalou zamilovanost, úctu a vděčnost. Náznaky, tím nedopovězením vět, ve kterých jsme uhadovali, že ví, ale nechce, aby se opakovala jim předběhnutá cesta bez bloudění a větření nás samých. Improvizoval, experimentoval, kázal neslevovat a vydržet, v tom byla pro nás velikost jinde nevidaná. Mahen je předjímatelem mnoha příštích objevů naší generace. Jsme mu dlužni to říci hlasitěji než dosud (Mahenová, 1978, str. 165).“*

2.3 Mahen a vrstevníci

Vztahy v rodině jsou velmi důležité, ale v období dospívání ustupují většinou do pozadí. Proto je přátelství mezi vrstevníky, které se v tomto období dostává stále více do popředí, považováno za nezbytnou součást pro zdravý psychický vývoj a rozvoj jedince. Vágnerová ve vývojové psychologii uvádí základní prvky, které dokážou uspokojovat základní psychické potřeby.

Stimulační potřeba – každý jedinec vyhledává kontakt s vrstevníkem, který mu je nejbližší, potřebuje společnou aktivitu a společné cítění určitých prožitků.

Orientační potřeba – proces řešení různých problémů a situací, které nás během života potkají.

Bezpečí a jistota – přátelství s vrstevníkem dokáže nahradit citové zázemí, jistotu a bezpečí, někteří lidé mohou mít bližší vztah k nejlepšímu příteli než k rodině.

Potřeba lásky, partnerského vztahu – člověk vyhledává vztah s osobou opačného pohlaví, ve kterém se projevuje sebepoznání a intimita.

Ve vztazích mezi vrstevníky je velmi důležitá důvěra, podpora, respektování člověka, ale také jeho hodnot, názorů, postojů a v neposlední řadě upřímnost. Logicky sem můžeme zařadit i společné zájmy, aktivity, hodnoty, které nás právě s nejbližším přítelem sbližují.

Stejný zájem:

Příroda, Slovácko, Morava... to bylo to, co měli společné například Jiří Mahen a Alois Mrštík. Oba milovala jižní Moravu a našli zalíbení v přírodě. *„Moravská krajina se neliší téměř nijak od české a přece jsem v ní obklopen zvláštním kouzlem, když jsem se s ní seznámil úplně. Trvalo dlouhá léta, než jsme si porozuměli. Často mne její idyla spíše odpuzovala než přitahovala, ale na konec mne uchvátila i tím, že nikdy uchvacovati nechtěla. Středem této krajiny je do sebe zahleděný člověk klidného srdce* (Mahen, 1931, str. 36).“

Jinak překvapovala Morava tím, že byla naplněna idylou neustále až po okraj jako jezero vodami na jaře (Hek, Vlašín, 1964, str. 72).“

Dalším výborným příkladem je korespondence s Petrem Bezručem.

„Drahý mistře,

přečtl jsem včera verše z jižní Moravy. Mohu Vám říci, že jsem byl nějak dojat, poněvadž máte rád, co i já miluji. Moje vlast je sice v Čáslavi, ale to je patria. To není to, co poutá. Jednou se mně v noci zdálo, že jsem jako suplent přeložen někam do Čech, a pamatuji se, že jsem se probudil přímo zděšen a že jsem tenkrát plakal. Pro tu jižní Moravu (Hek, Vlašín, 1964, str. 21).“

Mahen dokázal, stejně jako Alois Mrštík, o jižní Moravě mluvit dlouho, hezky a svými slovy ji krásně vybarvoval. Příroda byla pro Mahena odreagováním. Často Moravu a Slovácko

navštěvoval, později se tam i se svou ženou usadil. I díky jeho zalíbení právě této části, odkud já pocházím, jsem si Mahena vybrala jako téma mé práce.

Obdiv, úcta, podpora:

Úcta je nepostradatelnou součástí dobrého přátelství. Mnoho lidí má úctu ke starším nebo vzdělanějším lidem, avšak i v přátelství, které by mělo klapat, by se bez úcty neobešlo. A ani Mahenovi a jeho přátelům tahle vlastnost nechyběla. Uvedu příklad, ve kterém se setkáváme nejen s úctou Josefa Macha k Mahenovi, ale také s velkým obdivem, podporou a upřímností.

„Milený příteli,

měl jsem velkou radost, když jsem dostal Tvého Člověka ve všech situacích a k tomu ještě s věnováním. Děkuji Ti za knihu upřímně. Jsem rád, že mám teď Tvoje prózy z Díže, na které jsem si často vzpomněl, ale knihu tu jsem neměl...Myslel jsem, že Ti za knihu poděkuji osobně při Tvé včerejší přednášce o divadle, ale pak jsem na to nevzpomněl a byl bych si dal pár pohlavků...(Hek, Vlašín, 1964, str. 34).“

Jiří Mahen byl člověkem, který své přátele dokázal vždy nějak povzbudit a dodat jim sílu. Vždy ocenil dílo druhých. Většinou dokázal objevit i něco hlubšího. S podobnými prvky se setkáváme v dalších přátelstvích.

Pomoc:

„Prosím Vás tedy, líbí-li se Vám ta věc, abyste za ni ztratil slovo u toho Jiřikovského, ač-li ovšem má brněnské divadlo básnický dramatické aspirace a je-li tam dost uměleckých sil a ovšem i dost dobré vůle, aby se mohli pokusit o tu věc, která, jak víte, je navýsost nesnadná. Mně je brněnské divadlo španělská vesnice – nic o něm nevím. Kdybyste Vy snad jednou také potřeboval v podobné věci mého přispění, rád se Vám revanšuji (Hek, Vlašín, 1964, str. 15).“

V této krátké citaci prosí o pomoc František Xaver Šalda, načež mu Mahen obratem píše, že s Jiříkovským bude jednat. Jiří Mahen pomoc neodmítal. Vždy, pokud to bylo v jeho silách, podal pomocnou ruku.

Respekt:

František Halas řekl o Mahenovi, že by mohl radit všem, ale nedělal to. Nechtěl. Měl své názory, které nikomu nenutil a dokázal respektovat názory druhých. Například jak uvádí korespondence mezi Machem a Mahenem. *„Přes všechny Tvoje námitky myslím, že balady nejsou špatné a že kdo je psal, je básník. Mohl by to být také docela dobře jen 40 -45letý člověk, jenž dosud nepsal...“* (Hek, Vlašín, 1964, str. 45). Mahen se zde s Machem neshoduje. Mahen tvrdí, že balady psal starý člověk, který se vydával za mladého, také měl spoustu námitek k baladám. Přesto respektoval názor druhých a svůj jim nevnucoval.

Důvěra:

„Milý Mahene,

dostal jsem Tvůj dopis a děkuji Ti za Tvá slova. To, co jsem psal, byly jen tak myšlenky, které mne v poslední době často napadaly a které tyto dny sepisují trochu urovnaněji dohromady, aby to mělo nějakou souvislost a logický postup – pár nápadů z toho jsem psal Tobě páté přes deváté, a proto bych byl rád, kdybys z mého dopisu zatím do Indexu (znám ho trochu, občas mi padne do ruky – pošli mi nějaká čísla) nic nedával... Já Ti o tom budu psát víc, až budu mít smysly lépe pohromadě (Hek, Vlašín, 1964, str. 38, 39).“

V této ukázce vidíme, jak se Mach svěruje svému příteli. Dělí se o své myšlenky. Věří mu, že je nikde nezveřejní. Důvěra je zkrátka základním prvkem pro fungující přátelství. I Epikúros kdysi prohlásil: *„Bez důvěry není přátelství.“* A pokud se jednou naruší, těžko se získává

zpět. Mahen si ji získat uměl a snažil se své přátele nezklamat. Možná díky tomu byl v obklopení mnoha dobrých přátel.

2.3.1 Přátelství s Petrem Bezručem (1867 – 1958)

Přátelství mezi Jiřím Mahenem a Petrem Bezručem bylo doprovázeno vzájemnou důvěrou a úctou k sobě. Velmi často mezi oběma kolovala výměna dopisů a pohledů. První dochovaný dopis pochází z 21. dubna 1931. U obou spisovatelů docházelo k vzájemné inspiraci a motivaci. Mahen se velmi nadšeně v roce 1903 vyjádřil do časopisu *Moderní život* k Bezručovým Slezským písním, což bylo vlastně takovým počátkem jejich přátelství a častou korespondencí. A právě Slezské písně byly pro Mahena inspirací k nové tvorbě pod názvem *Černovská masakra*. K příležitosti pětadesátých narozenin Petra Bezruče měl Jiří Mahen v rozhlase o něm přednášku. A právě do rozhlasu se o něm vyjádřil následovně: *„Bezručova poezie by nebyla taková krásná a velkolepá, kdyby za ní nebyla drsná duše, červený květ. Možná že to bylo kouzlo jeho bytosti, které nás přitahovalo k němu nejsilněji. Čtenář věří této drsné duši všechno. Co by u jiného básníka vypadalo jako póza, je u Bezruče tragická skutečnost. Ten člověk se opravdu musel po léta vzpřimovat, neboť mu lehlo skutečně na šíji jařmo kmene. Ten člověk skutečně slyšel jedinou melodii, melodii hanby a smrti, a byl jí uštván (Mahenová, 1978, str. 150).“* Jiří Mahen viděl Bezruče jako velmi vytrvalého člověka.

Petr Bezruč byl přednáškou a názorem Mahena na něj potěšen a měl potřebu Mahenovi oplatit dárek k narozeninám. Poslal mu tedy báseň k padesátým narozeninám. Mahen z ní byl velmi nadšený. Darovaná báseň zní následovně.

Vezmete tu knížku, věřím
k dvanáctému prosinci?
Ticho stojím v předsíni,
kráše se Machara peřím.

Krom toho jste, bedlivý,
chválil kmetiky v rozhlase,
starýk bývá truchlivý
hlazen mládím usmívá se.

„Jak tomu rozumět, jak?

Co mluvíte, cože hladí?“

To je, vzácný pane, tak
podám vysvětlivku krátkou
vše, co je pod šedesátkou
to je samé křepké mládí!

Oba měli hodně společného. Snažili se bojovat za sociální spravedlnost, ale také si našli společnou lásku, kterou jim byla jižní Morava. Ta se stala inspirací pro jejich díla. Poslední dochovaná korespondence mezi přáteli je z ledna roku 1937.

2.3.2 Přátelství s Aloisem Mrštíkem (1861 – 1925)

Korespondence probíhala i mezi Jiřím Mahenem a Aloisem Mrštíkem, kde se Mahen převážně svěřuje se svými plány do budoucna, které se týkají jeho literární tvorby.

Jednoho dne zavítal Jiří Mahen i se svou ženou Karlou do Divák, kde Mrštíci bydleli. Bylo to v únoru, po tragické smrti Aloisova bratra Viléma Mrštíka. Mrštíkovi měli útulný domek, který působil na hosty velmi teple a příjemně. Mahenovi měli tu čest poznat ještě starého pana Mrštíka, Aloisova otce. Také Aloisovu manželku paní Marii a jejich syna Karla. Návštěva se Mahenům u Mrštíků líbila, bohužel to však byla návštěva první, zároveň i poslední. Až po nějakém čase, navštívila Karla tehdy už vdovu Marii Mrštíkovou v Praze. Tu postihl velmi krutý osud, když přišla o svého jediného syna Karla. Bylo mu šestatřicet let, když zemřel na otravu plynem.

Jiří Mahen miloval stejně jako Alois Mrštík jižní Moravu a Slovácko. Oba našli své zalíbení a inspiraci v přírodě. „*Vzpomínám na tehdejší výlety na jižní Moravu, kdy jsem dovedl celé noci probdět na březích řek. Ráno mě vítával na východě zářivý kotouč slunce a vysoko na kopci jilm, pod nímž si přál být pochován autor Pohádky máje* (Mahenová, 1978, str. 72).“

2.3.3 Přátelství s manželou Procházkovými

Do nesčetného kroužku, který se zabýval brněnskou kulturou a scházel se v Libušině údolí, patřili kromě jiných také Antonín (1882 – 1945) a Linka (1884 – 1960) Procházkovi, stejně jako Jiří a Karla Mahenovi. Členové kroužku se scházeli o víkendech, kde se

besedovalo, popíjela se káva, poslouchala hudba, ale především se vedla debata na téma umění. Kolikrát se ve svých rozhovorech dostali snad do všech odvětví umění. Linka byla vzdělaná a sečtělá. Karla milovala její obrazy. Snad v každém našla kus ženskosti, půvabu a také kousek Linčiny fantazie.

Antonín Procházka byl stejně jako jeho žena výtvarník. Ve svých malbách ukazuje hlavně autorovu zaujatost a vášeň. Na jeho dílech se objevuje mnoho postav a děje. Mahen tvrdil, že někdy se nedá ani všechna ta krása naráz vzít. Mahen o Procházkovi: *„Máme-li mluvit o Procházkovi kolem roku 1930, kdy začíná u něho pokus o nové ztvárnění i zduchovění, jaká práce pro oči básníkovy, které dovedou akceptovat leckdy i věc polouměleckou, jsou-li za ní možnosti ducha. A tento umělec je skvělým malířem ve vlastním slova smyslu, ví, co je experiment a co je dokonalé dílo. Nestojíme před chaosem, ale má to částečně jeho příchuť“* (Mahenová, 1978, str. 175).“

2.3.4 Přátelství s Eduardem Milénem (1891 – 1976)

Eduard Milén, který se narodil v Čechách, zvolil Brno za svůj druhý domov. Díky jeho rozhodnutí se s Mahenem spřátelil a byl mu na blízku. Milén byl považován za velkého umělce. Mahenovi měli od něj nejeden obraz, který jim přinášel uklidnění, dobrou náladu a vše, co se jim zdálo nereálné a těžké se najednou změnilo v něco, co se dá zvládnout. Nejvíce si zamilovali obraz s pivoňkami. Byly na němž totiž zakresleny s velkou jemností a křehkostí právě ty pivoňky, které sám Jiří Mahen v roce 1935 vysadil na své zahrádce. Zajímavostí je, že právě tahle pivoňka pravidelně nejvíce kvetla kolem 22. května, což je den Mahenova úmrtí. Jak jsem již zmiňovala, nebyl to však jediný obraz, který Mahenovi měli. V pracovně Jiřího Mahena bychom jich ještě pár našli a také jako dar k padesátým

narozeninám obdržel Mahen od svého přítele jeho výtvor. Jednalo se o sérii kreseb s Mahenovými portréty. Mahen si Milénového daru velmi vážil a Mahenová tvrdila, že by si tyhle kresby zasloužily uložit do muzea. Eduard Milén také graficky upravil Mahenovy balady a dělal nejednu knižní obálku pro Mahenova díla. Mahen se ke svému známému vyjádřil v článku pro Panoramu: „*Ruce Milénovy rozhazují list za listem. Je více než zajímavé, co lze z nich vyčíst. Všude velký smysl pro upotřebení plochy. Velké černé skvrny zachycují rámeček. Všude vzruch, porozumění pro monumentálnost a pro grotesku. Groteskní věci mají krátké pohybové samoznaky. Zkratky se vyskytují velmi často, ale s nimi i částečný ornament. I podrobnosti jsou nějak prodebatovány a připraveny pro správný kout...I v plakátech, které jsem viděl v ateliéru, byla ta významná gradace od dámy se psem až k určitým plakátovým hodnotám posledních věcí. Milén někdy rázem najde svoji pevninu a tam je zrovna jedinečný...Je to umělec, který stojí před velkými a radostnými úkoly* (Mahenová, 1978, str. 185, 186).“

Eduard Milén měl svůj život naplněný prací, která mu přinášela radost. Milén se svou ženou Anežkou bydleli jeden čas ve stejném bloku jako Mahenovi, takže se hodně sblížili. Proto také v roce 1957 přispěl Milén svým uměleckým dílem, které skrývalo Mahenův portrét z mládí, na výstavu, kterou uspořádalo Městské muzeum v Brně k Mahenovým nedožitým pětasedmdesátým narozeninám.

Pro Karlu Mahenovou to bylo hezké období. Kamkoliv se totiž v tomto roce po Brně vydala, všude byly Mahenovy portréty a plakáty. Tehdejší Brno si velmi oblíbila.

Eduard Milén se ve článku s názvem *Vzpomínka* vyjádřil ke svému příteli velmi hezky. Považoval jej za člověka, který dokázal druhého příznivě naladit a pro něco povzbudit, dodat mu sílu. Měl také slabost pro moderní umění. Dokázal se do něj nejen vcítit, ale taktéž o něm hezky hovořit. „*Mahen měl rád umění a umělce. Jeho mnohostranná bohatá osobnost a dynamika působila neodolatelnou přitažlivostí. Pozoroval umělecké dílo očima předobrého*

člověka, mužného bojovníka, vzdělaného občana, milovníka krásy a prostého života, s tou jeho bohatou složitostí povahy, jak jej tu líčíme. Ale především a vždy, byl to básník, který hledal u malíře nebo sochaře spřízněnou duši. Jak kritický, sarkastický, humorný, odmítavý, kárající, zaklínající a hlaholný byl Mahen proti špatnému umění, tak byl tichý a oddaný k dílu, jež jej zaujalo (Mahenová, 1978, str. 187, 188).“

2.3.5 Přátelství s Josefem Kubíčkem (1890 – 1972)

Jiří Mahen měl mezi svými známými i sochaře. A právě jedním z nich byl i náš významný umělec Josef Kubíček. Mahenovi strávili spoustu času návštěvou Kubíčkovy domku, který byl zdobený různými sochami. Kubíčkovy považovali za velmi příjemné a milé lidi. Oba muži měli jednu věc společnou, oba se museli v mládí těžce probíjet. Sochař zakotvil v Brně již v roce 1924, avšak k seznámení s Mahenem přišlo o pár let později, až v roce 1928. Bylo to díky návštěvě Eduarda Miléna, který měl vystavené Kubíčkovy dřevěné sousoší. To se Mahenovi zalíbilo natolik a rozhodl se, že si Josefa Kubíčka vyhledá a navštíví. A právě na tuhle návštěvu Jiří Mahen vzpomíná ve svém článku pro Panoramu: *„Co se může stát u výtvarného umění za čtyři léta, zejména když krize a nedostatek peněz korumpují nebo zkorumpovaly mnohé, co se dříve podplatit nedalo! ...Povím rovnou, že Josef Kubíček za ta čtyři léta dozrál opravdu krásným způsobem a že celá nynější tvorba zobrazuje, poněvadž se bere nejslibnější cestou. To bylo základní překvapení z nové návštěvy po letech a pokusím se to vyvodit i na podrobnostech, pokud je to po jediné návštěvě možné (Mahenová, 1978, str. 190, 191).“*

Pravda je, že Mahen byl Kubíčkovým nadáním unesen, považoval jej za velmi talentovaného. Považoval přítelovo umění za kouzlení se dřevem. Ale vážnost a úcta

fungovala i opačně. Josef Kubíček i se svou ženou Marií, si svého přítele velmi vážili. A právě paní Kubíčková napsala po Mahenově smrti svým dětem list, kde vzpomíná právě na Jiřího Mahena. Zmiňuje v něm, jak k nim Mahen často jezdil, někdy jen na pár minut, neohlášen, pozdravil je a zase spěchal jinam. Nebo jak zvonil tak dlouho, než někdo konečně otevřel. *„Se strýčkem Mahenem bylo krásné i rozprávět – bylo krásné i mlčet – bylo krásné i hrát hry, které on sám vymýšlel a kterým se říkalo „zkouška inteligence“. Bylo krásné sedět i bez hnutí a poslouchat ticho. Líbila-li se mu nějaká kniha, jednoduše ji poslal, nebo na ni upozornil. Objevil-li se pěkný film, příběh a dělaly se plány, kdy půjdeme, nebo napsal pár slov, v kolik hodin a u kterého kina budou čekat. Věděl, že mu důvěřujeme, že to, co on vybere, je to nejlepší* (Mahenová, 1978, str. 194).“

Marie Kubíčková vzpomíná na Mahenovy také jako na výborné hostitele. Rád nabízel to, co si mohl dovolit. A čím více toho bylo, tím více byl Mahen spokojený. Ale i sám sochař Josef Kubíček se o Mahenovi vyjádřil ve Vzpomínkách, kde píše o Mahenově první návštěvě a také o tom, co mu Mahen do jeho života přinesl. Popisuje, že jeho přítel měl občas potřebu mluvit s Kubíčkovými sochami. Mahen byl člověk, který měl obrovské cítění a dokázal vždy objevit to kouzlo a krásu, které bylo v díle skryto. A jak řekl sám sochař: *„Nikdo se proto nebude divit, když řeknu, že tento host byl pro mne požehnáním, neboť jsem cítil, že moje sochy nebyly udělány nadarmo a že dávají někomu kus života, který je v nich zaklet. ...Mahen byl krajně obětavý. V roce 1934 píše druhý článek pro Panoramu, v roce 1936 třetí pro Veraikon a velký proslov k zahájení mé souborné výstavy v Moravské Ostravě. Jak radostně spolupracoval na této výstavě, s jakým porozuměním sestavoval soubor soch, o tom by byl nový dlouhý článek. Slibil, že výstavu zahájí a také to splnil, ač byl právě těžce nemocen. To bylo přátelství Mahenovo, neuhnout v žádném případě* (Mahenová, 1978, str. 197, 198).“

3 ZAŘAZENÍ JIŘÍHO MAHENA DO SPOLEČENSKÉHO KONTEXTU

Začátkem dvacátého století byla velká část z řad našich umělců pod anarchistickým vlivem. Můžeme sem řadit například Gellnera, Šrámka, Neumanna, Majerovou, Těsnohlídka a také Jiřího Mahena. Někteří v tomto anarchistickém hnutí setrvali déle, někteří méně. Každopádně se anarchismus považuje za prospěšný, i když docházelo během této doby k několika omylům a chybám. *„Mladí spisovatelé jezdili na schůze severočeských horníků a textiláků a ocitali se na hlavních frontách třídního boje. Vcelku však bylo anarchistické hnutí roztržité, neukázněné, opíralo se o názorovou směs krajního individualismu a utopického socialismu, působili v něm političtí dobrodruzi (jako Karel Vohryzek) a někdy přímo policejní konfidanti jako Alexandr Mašek (vystupující jako Victor Alféri, Pietro Perri aj.) a vybíjelo se často hospodskými debatami a pouličními výtržnostmi. K marxismu se stavělo krajně odmítavě a nepřátelsky (Vlašín, 1972, str. 18).“* Český anarchismus se odlišoval od toho ruského. V Česku nebyly žádné revoluční organizace a strany. Většina mladých viděla sociální demokracii jako šedivou a jejich program nezajímavý. *„Ideje anarchismu jsou vlastně ideami oživujícími v patnáctém století a šestnáctém století všechny politický a kulturní život národa českého...Anarchistický socialism není tedy rostlinka cizí, k nám podloudně importovaná, nýbrž vrací toliko cizina, co jí národ český dal ve století patnáctém, šestnáctém a sedmnáctém: český socialism, tj. socialism anarchistický (Tomek, Slačálek, 2006, str. 38).“* Hesla anarchismu lákala mladou generaci mnohem více. Mladí se dokonce obětovali a studovali na úkor vlastního zdraví. I Mahen si prožil své, když skončil v nemocnici s tuberkulózou střev.

„Anarchismus je politická ideologie usilující o vytvoření společnosti bez sociální, ekonomické a politické hierarchie a jiných forem nadvlády člověka nad člověkem. Klasický

anarchismus je směsice různých liberálních a socialistických myšlenek, avšak není pouhou syntézou těchto dvou ideologií, jelikož obsahuje specifickou filisufickou pozici – skepsi vůči autoritám (Mclaughlin, 2007, str. 53).“

V Česku se objevilo na přelomu století více druhů anarchismu. Prvním byl náboženský, který odsuzoval formy společenského, státního a náboženského života. Tvrdilo se, že se tyhle dosavadní formy neshodují s učením Krista. Druhý typ anarchismu byl individualistický, kde se preferovala naprostá svoboda. Zákony si dává každý sám sobě. Dalším typem byl anarchismus kolektivistický, ve kterém žádá sjednocení a společné vlastnictví továren a půdy. Poslední typ byl komunistický anarchismus, kde se opět jedná o sjednocení a odbourání soukromých vlastnictví. *„Všechny skupiny a odrůdy anarchismu u nás mají společné to, že odmítají donucovací moc státu jako překážku volného rozvoje individua. Cílem revoluce má být rozbití měšťáckého státu, v tom se shodují s marxisty, avšak zatím co marxisté uznávají nutnost diktatury proletariátu, anarchisté chtějí odstranit stát vůbec, zavést absolutní svobodu jedince, a jsou ochotni uznat pouze dobrovolnou a vypověditelnou společenskou organizaci (Vlašín, 1972, str. 21).“* Mladí, kteří se táhli k anarchismu, byli pod vedením Stanislava Kostky Neumanna. Objevovala se u nich taktika Jeana Gravea z Francie, což byl anarchistický teoretik. Snažil se dosáhnout co největšího vzdělání ve všech kruzích a vést mladé ke světovým názorům. *„Osobní kouzlo nás přitahovalo ke Stanislavu K. Neumannovi. Stál jako osamělá vedeta úplně stranou; bývaly doby, kdy byl krajně sympatický, poněvadž byl neskonale lidský. Býval chvílemi nepříjemný, jak si odrážel přátele, ale cítili jsme, že bojuje o svou osobnost z principu, a to nám imponovalo a imponuje u něho dodnes (Hek, Vlašín, 1964, str. 25).“*

Mahen věnuje své tvorbě značnou část, která je spojena právě s anarchismem. Avšak v roce 1907 a 1908 se Mahen, stejně jako Marie Majerová, s anarchismem rozchází. V témže roce napsal článek proti anarchismu, který byl vydán pod pseudonymem J. Musil. Zde

odsoudil roztržičnost a slabost organizace. Avšak Jiří Mahen si uměl odnést nejen negativní věci z období, ale také něco pozitivního. S anarchismem se sice rozešel, ale jeho klady jako například odpor k nespravedlnosti, nenávisť ke svobodě, láska a blízkost k lidu, či revoluční perspektivy, si uchoval.

Mahen byl po boku mladé generaci i tehdy, když po válce nastupovali s duchem kolektivismu. Tak se do literatury začala probíjet Mahenova generace. Jednalo se o období devadesátých let, kdy doznávaly velké boje v politické a kulturní sféře. *„Mahenova generace nastupovala jako dědic nejlepších tradic literatury symbolistů v letech devadesátých, ale zároveň jako její protiklad. Protiklad především svým odporem proti umění odtrženému od života. Život kladli nad literaturu a dokonce se ozývají silné pochyby o společenském poslání literatury, o její užitečnosti (Vlašín, 1972, str. 30).“*

V tomto období se také objevila velká moc buržoazie, došlo k rychlému rozvoji průmyslu a České země se začaly výrazně rovnat Evropě. K této době patří také několik uměleckých směrů, jakožto romantismus, lumírovci, realismus, symbolismus a dekadence. Mladá generace se tedy objevuje mezi několika proudy s odlišnými myšlenkami. Toto období se dalo tedy považovat za období literárně přesycené a mnoho autorů se samo hledalo a poznávalo, kam se mají zařadit. Mahen měl během svých mladých let několik sporů. Především se nikdy neshodoval s Macharem, který byl velkým mužem předešlé generace.

3.1 Dílo

Mahenovo dílo je žánrově i tématicky velmi pestré a bohaté. Psal drama, prózu, poezii, lyriku, epigramy, pohádky, celovečerní hry, filmová libreta, jednoaktovky, veselohry, povídky, romány a také teoretické práce z divadla, knihovnictví a literární historie. Jelikož Jiří

Mahen neměl lehké dětství, rodina žila v bídě a chudobě, odrazilo se to i v jeho tvorbě. Nejedno jeho výtvoř má prvky bídy, chudoby a trpkých vzpomínek z dětství. Například básnická sbírka *Duha* (1916). Z díla Jiřího Mahena trvale žije už jen menší část. *Ulička odvahy* (1917), optimistická veselohra z období předdválečného. Román o krizích studentského života *Kamarádi svobody* (1909) a *Rybářská knížka* (1921). „*Kamarádi svobody podali obraz milostného bloudění a hledání, erotické krize a očisty a staly se vedle Rybářské knížky nejčtenější a nejvyhledávanější Mahenovou prózou* (Mahenová, 1978, str. 20).“ Avšak nejznámějším dílem Jiřího Mahena je zbojnické drama, založené na slovenských pověstech, *Janošík* (1910).

Mahen se projevoval také časopisecky, například pro časopis *Nový kult*, *Moderní život*, *Moderní revue*, *Lidové noviny*, *Lumír*, *Šibeničky* a mnoha dalších.

„Otázka smyslu lidského života vystupuje do popředí skoro všech Mahenových děl. Touha po spravedlnosti a šťastném životě všech lidí ve společnosti však naráží na Mahenovu vnitřní skepsi. Tento rozpor je odrazem společenských podmínek celé jeho generace, která dosud nenachází východisko proti buržoazní společnosti... Mahen se celým svým dílem obrací k životu, je veden láskou k přírodě a prostému lidu. Již v mládí na něho velmi zapůsobil L. N. Tolstoj svými sociálními brožurami tak silně, že Mahen chtěl šířit mezi severočeskými horníky tolstojovský anarchismus (Metodické bibliografické oddělení KMO, 1977, str. 4, 5).“

Mahen byl uznávaným autorem především kvůli své dramatické tvorbě. Proto se chci v této kapitole především zabývat jeho vrcholným dílem, dramatem *Janošík*. Jiří Mahen měl divadelní tvorbu velmi rád, což také dokazuje divadlo v Brně, které je pojmenováno právě po Mahenovi. Za svých padesát sedm let napsal více než dvacet dramát. Prvním Mahenovým dramatem, které vyšlo knižně byl *Juanův konec* z roku 1905. Naopak poslední drama bylo *Mezi dvěma bouřkami* z roku 1938.

„Mahen nikdy nepsal hry jen proto, aby za ně pobíral tantiémy. Ke každé hře trpělivě sbíral a studoval materiál. Dlouho přemýšlel o problému, kterým se obíral a který zaměstnával jeho mysl. Hru psal proto, aby se s určitým problémem vypořádal, i když nebylo jeho úmyslem nebo se mu nepodařilo jej dořešit až do konce (Mahenová, 1978, str. 92).“

3.2 Janošík

Drama Janošík se považuje za Mahenovo vrcholné dílo. Jedná se o hru o pěti dějstvích. Celé dílo směřoval na Slovensko, do Uher, a to v letech 1711 – 1713. Mahen zde ukazuje sílu, odvahu, ale také svůj zájem o zbojnictví. Jiří Mahen se snažil ve svém díle uvést Juru Janošíka jako symbol slovenského boje za svobodu. Člověka, který bohatým bral a chudým dával. Hlavní hrdina v díle trpí ze dvou pohledů. Prvním je jeho rozpor ke zbojnickému osudu a proti zabíjení. Druhým vnitřním rozporem je milostné trápení s Ankou. Jako úvod Janošíka Mahen zvolil následující slova: *„Tomu Slovensku, těm Janošíkovým regimentům, jež za volnost národa se bijí, za svobodu jeho a pravdu v něm – tuto hru posvěcuje autor (Mahen, 1962, str. 8).“*

Mahenově umělecké tvorbě vždy předcházela fáze sbírání materiálu a na samotném díle pracoval až tehdy, když bylo podkladů dost. Ani u Janošíka tomu nebylo jinak, což dokazuje jeho korespondence z 20. června 1909 s Milošem Jiránkem.

„Vážený pane,

prosím Vás, buďte té dobroty – a máte-li nějakou literaturu (slovenskou) o Jánošíkovi – pošlete mi ji laskavě. Ta věc nesmí spat! (Hek, Vlašín, 1964, str. 183).“ Zde vidíme, že autor se svým dílem nedělal žádné tajnosti. Snažil se o kvalitní drama a svým sbíráním podkladů o budoucím Janošíkově vědělo více lidí. Jedním z nich byl Miloš Jiránek, který mu

odpověděl: „*Slovácká literatura o Jánošíkovi je i početně dosti chudá a literárně téměř bezcenná. Jediná seriózní věc je Bottova Smrt Jánošíkova...Román o Jánošíkovi vyšel začátkem let osmdesátých ve Slovenských pohladech, tuším od Jonáše Beblavého* (Hek, Vlašín, 1964, str. 183).“ Jiří Mahen se snažil své dílo uvést co nejlépe, jeho přáním bylo otisknout záznamy procesu z roku 1713. Chtěl, aby lidé nahlíželi na Janošíka lidskýma očima, avšak měl strach, aby celé dílo nevypadalo paromatically a hloupě. Jiří Mahen měl také k dispozici spoustu slovenských zpracování, které se zabývaly pověstmi o Janošíkovi. Ján Poničan o Janošíkovi: „*Jisté je, že lidová postava Jánošíka je pro lid pravdivější, než by byla postava, jak by mu ji představil historik. A důležité nejsou ani tak jeho činy, jako spíše smysl a význam těchto činů v mysli a představivosti lidu* (Melicherčík, 1974, str. 5).“

Překvapením může být to, že autor své vrcholné dílo napsal za velmi krátkou dobu. Můžeme to nazvat teorií gejíru. Z korespondencí totiž plyne, že autor začal shromažďovat materiály začátkem léta roku 1909. A už 6. srpna 1909 píše Mahen svému příteli Jiránkovi: „*Vážený pane a milý příteli, děkuji upřímně za Vaši pomoc a Váš list. Ale já – není to příliš rychlé? – jsem už s celou věcí hotov. Janošík už je napsán. Bylo to ve mně horší než horečka a dnes jsem se vším hotov. Má to pět aktů, na padesát osob a osm písní* (Hek, Vlašín, 1964, str. 185).“

Celé dílo bylo provázeno Mahenovým cestováním. Trávil mnoho času na jižní Moravě, Slovácku a neustále více směřoval na východ ke Slovensku. Mahen také usiloval o oslavení bojujícího, ale zároveň trpícího Slovenska, chtěl jim dát nějaké dílo s národním hrdinou.

Knižního zpracování se dočkal Janošík hned následujícího roku, tedy v roce 1910. Premiéra se konala v Národním divadle v Praze v říjnu roku 1910. Pro Mahena to byl první výrazný úspěch na jevištních prknech. Tehdy si postavu Jury Janošíka zahrál Eduard Vojan.

3.2.1 Historická skutečnost

Mahenovo vrcholné drama je založeno na slovenské pověsti, podle které se Jura Janošík narodil v roce 1688 v Ťarchové v Trenčanské stolici. Jednalo se o malou vesničku nedaleko Žiliny. V roce 1707 vstoupil do armády uherského šlechtice Františka II. Rákocziho. Po porážce povstání, které bylo směřováno proti císaři Karlu VI., byl Janošík císařskými vojáky zajat. Ti jeho život ušetřili a Janošík se k nim přidružil. Na Bytčanském hradě, kde sloužil jako stráž, se seznámil s Tomášem Uhorčíkem. Janošík tehdy pomohl vězněnému zbojníku Tomášovi utéct a tím vytvořil mezi nimi silné přátelské pouto.

Poté, co císař propustil Janošíka ze svých služeb, stal se Janošík v roce 1711 kapitánem zbojnické skupiny, které dříve velil Tomáš Uhorčík. Zbojnická skupina se usadila na severu Slovenska. V roce 1713 byl Janošík dopaden císařským vojskem a obviněn z několika krádeží. Janošík prvně vše popíral, ale mučením ho donutili k vyzradění několika informací. Vyzradil však jména jen těch zbojníků, kteří byli již mrtví. Ostatní obvinění vzal na sebe. Baltazar Palugyai, Janošíkův obhájce, zdůrazňoval Janošíkovo mládí a snažil se tak mladému zbojníkovi život zachránit. Avšak neúspěšně. Janošík byl dne 17.3. 1713 odsouzen k trestu smrti – pověšením za levé žebro.

3.2.2 Analýza

Legenda o Janošíkovi praví, že rodiče byli velmi chudí. Na matčino přání odjel Janošík studovat do Trnavy, aby se stal knězem. V posledním roce jeho studií mu matka těžce onemocněla. Otec pro svého syna poslal. On však na své cestě domů zabloudil v hlubokém

lese, kde narazil na osamělou chalupu. Ta patřila čarodějnici Ježibabě. Té noci přišly k čarodějnici další ježibaby. Janošík dělal, že spí, avšak čarodějnice mu nevěřily, proto mu na holé břicho položili žhavý uhlík. Avšak Juro se ani nepohnul.

„Bude z něho vytrvalý chlap,“ povídá nejstarší ježibaba.

„Musíme ho obdarovati.“

Zasili honem konopí, to hned vzešlo, narostlo, vyplely je, otrhaly, vymočily, vydrhly, plátno utkaly a nohavice a halenu mu z něho ušily.

Ráno, jak Janošík vstal, daly mu šaty a povídaly: „Již nebudeš knězem, ale zbojníkem (Klíma, 1923, str. 75, 76).“

Jura za vše poděkoval a vydal se opět na cestu. Avšak svou matku už živou nezastihnul. V domě je jen Anka, pilné děvče, které pomáhá Janošíkově otci starat se o domácnost. Ta mu také poví, že na příkaz zámeckého pána Šandora byl odveden i jeho otec, aby s ním zúčtoval neoddělanou robotu, když se nestaral o pole, ale o nemocnou ženu. V tom se objevuje v Liptově i Jurův kamarád Ilčík a přemlouvá ho, aby se stal zbojníkem. To Jura odmítá se vydává se pro svého otce na zámek. Když je však Janošíkův otec později zabit, rozhodne se Jura pro zbojnictví.

První dějství

Drama Jiřího Mahena začíná v Liptově, ve staré selské jizbě, ve které leží mrtvá Janošíkova matka. Otec i sousedé očekávají příchod Janošíka a modlí se za mrtvou ženu. Když se Jura objeví ve dveřích, v chalupě je jen jeho milá Anka.

„Janošík: Mamičko moje! Já jsem tu, já, váš Jura! Což už mne nepoznáváte? Mamko moje! A že se vám oči navěky zavřely? Mamičko! Kdybyste aspoň slovičko promluvila! Celou cestu

už těším se na to, že vám aspoň trochu ulevím – už tím, že vám přijdu! Anka, pojd' sem! Kdy se to stalo?

Anka: Nadnes v noci.

Janošík: Dlouho trpěla?

Anka: Ne, Janošík, netrpěla! To byl ten konec, na který jsme čekali. Tak najednou to potom přišlo – ráno – ke třetí hodině.

Janošík: Stonali dlouho?

Anka: Přes dva měsíce. Ale psát jsme ti to nesměli. Tatiček to zakázali. Ona sama tomu nechtěla, abys chodil ze studií domů.

Janošík: Mamko! Mamičko moje! (Mahen, 1962, str. 21).“

Janošík se snažil matku svými slovy, plnými hluboké lásky a smutku, vzkřísit. Neúspěšně. Proto jeho láska rázem přechází k Ance. Ta mu nabízí jak útěchu, tak porozumění. V těchto scénách se obě postavy nejednou obejmou, společně pláčou.

V tomto dějství přichází k Janošíkovi i jeho kamarád Ilčík, který se snaží Janošíka přesvědčit, aby se stal zbojníkem.

„Janošík: Ukaž! To je otcovská valaška!

Ilčík: Jen naostřit bylo by třeba!

Janošík: Je těžká.

Ilčík: Ó, pro mne! Ale pro tebe!

Janošík: Dej sem! Zrovna do mé ruky. Ráz a dva!

Ilčík: Vezmem si ji s sebou!

Janošík: Do hor?

Ilčík: Pojd'! Utečeme k nim!

Janošík: Ne, Ilčík! Já nesmím!

Ilčík: A proč?

Janošík: Musím otce opatrovat!

Ilčík: Však je tu Anka!

Janošík: A mamička! – Ah! Zbojníkem nebudu nikdy – leda až budu musít. Ale pak - !

(Mahen, 1962, str. 32).“

Mahen zobrazuje Janošíkovy priority. Nejdůležitější je pro něj hlavně jeho otec a rodičí se láska k Ance. Odmítá proto návrhy svého přítele Ilčíka a zůstává se svými nejbližšími, aby je chránil. Poté, co Jura přijde i o svého otce, postaví se drábům a rozhodne se odejít do hor a stát se zbojníkem. Ani jeho milá Anka, která ho prosí, aby zůstal kvůli ní, jeho rozhodnutí nezmění.

„Janošík: Ne! Sbohem, mamičko! Sbohem, tatičku! Hej – můj otec bol dobrý, já musím byť zbojník! Sbohem, Anka, nezapomínej na mne! Knězem už nebudu a nemohu být! (Rozmáchně se proti drábům, kteří se znovu vrhli na něho.) Pusťte! A ty, Ilčík, za mnou pojd'! Pojd' za mnou!

Ilčík: Jdu – kamaráde – za tebou!

Janošík: A do hor!

Ilčík: Do hor!

Janošík: A na zboj! Na zboj! Na zboj! (Mahen, 1962, str. 36, 37).“

Právě smrt Janošíkova otce způsobuje náhlý obrat v jeho hlavě a mění svůj postoj na zbojničení. Odmítá poslušnost zámeckému pánu Šandorovi, bouří se proti drábům a se svým přítelem odchází do hor. První dějství končí pláčem osamocené Anky v jizbě, kde leží Janošíkova matka a otec.

„Janošík naopak nechává se vléci. Nechává se strkat. Tak vedeme si ovšem my všichni – až právě na bohatýry. Necháváme se strkat životem: kamsi nás dostrká. Jen tragický rek nesmí si tak vést!

Janošíkovi donesli již polomrtvého otce do jizby a Janošík ještě míní: „Zbojníkem nebudu nikdy,“ a máš dojem, nebýt Ilčíka a jeho dráždivých, popichujících hovorů, Janošík by se zbojníkem nestal.

„Už ti ani svatý nepomůže! Už jsi v tom!“ jása Ilčík.

V čera? V kaši? V blátě? V louži? Pod okapem?

Ne, v bohatýrství, prosím (Šalda, 1956, str. 38).“

Kritika také tvrdila, že Janošík byl sice hrdinou, ale z donucení. Byl do něj tlačěn okolnostmi – smrtí své matky a otce. Poté na něj měli obrovský tlak Ilčík a Vlček. *„Ilčík je hrdina charakteru; Janošík je hrdina z rozhodnutí. Zkrátka při jiném průběhu věci by se Ilčík stal tak jako tak zbojníkem, kdežto Janošík by zůstal páterem a nikdy by se mu ani nesnilo o veliké úloze, ku které byl zvolen“ ... „Tragikou Janošíkovou jest, že nebyl tak silný, aby přemohl padesát hajduků. Janošík nepadá tíhou svého úkolu a osudností své životní idey; nuže k čemu ji potom má a nač vlastně je mravním hrdinou? Snad proto, aby pan Mahen tímto morálním posláním omluvil svého Janošíka za to, že byl zbojníkem? (bratři Čapkovi, 1910 – 1911, str. 73, 74).“ Čapkovi viděli Janošíka jako nepravého hrdinu. Karel a Josef Čapkovi vyčítali Mahenovi, že hlavní zásadu Janošíkovu nechal tak lehce porušit. Dovolil zabít. Hlavní hrdina tedy neobstál ani před sebou samým.*

Druhé dějství

Druhé dějství se soustředí do lesa na skupinu zbojníků. V tomto úseku předává starý zbojník Uhorčík své velení Janošíkovi. Toho si ostatní zbojníci zvolili za svého vůdce, jelikož na ně působil rozhodně, silně a dokázal se orientovat jak v lidech, tak v okolí. Objevují se zde také „horní chlapi“, kteří společně zpívají s cikánkou a nechávají si od ní věštit. Na její rady však neberou ohled.

Když přijde Janošík, se všemi se seznámí a povídají si v kruhu nejrůznější historky. Také řeší momentální stav ve vesnicích. Ten není dobrý. Vrchnost dělá zlé věci. Působí tam „živáni“, kteří lidem ubližují a dokonce i zabíjí. To se Janošíkovi nelíbí.

„Janošík: Když nezabiješ!

Uhorčík: Bývalo zákonem i za mne. A tak se to říkalo: že kdo se vraždy dopustí, toho že jednoducho odbijeme.

Janošík: A vraždil bys po druhé. Ne! Kdo se vraždy dopustí, od nás vyhnán bude a všech jedenáct na něho zapomene! (Mahen, 1962, str. 54).“

Janošík zabíjení těžce odsuzoval. Vždy se snažil najít nějaké jiné řešení, jak se zlému člověku pomstít. Pro zabíjení však ve své skupině místo neměl. Zákaz zabíjení zdůrazňuje Mahen z úst Janošíka ve svém díle několikrát. *„Janošík dal zákon horním chlapcům: nezabíjet. Jest ušlechtilý člověk, jest i někdejší alumnus, kterému objasnilo theologické studium rozdíl mezi morálkou Starého a morálkou Nového Testamentu (Šalda, 1956, str. 38).“*

V druhém dějství se také řeší pomsta ke krutému pánu Andreji Bellovi. Ten ublížil třem sedlákům, se kterými se Janošík potkal. Na následky krutosti pána zemřely manželky prvních dvou sedláků a třetímu nechal pán vyřezat ze zad pláty kůže. Velitel zbojníků se rozhodl, že sedlákům pomůže pánovu krutost potrestat. Společně hledali řešení. *„Soudí-li i velmi bestiální pány, jako Andreje Bellu, neodsuzuje jich k smrti. Trestá je rafinovaně na majetku, ne na životě. Zbojnicít a nezabíjet jest ovšem jakési experimentum crucis. Tak skoro jako koupat se a nesmáčet se. Jde o jakousi virtuositu morálky a nedivme se, že hrubší prsty, jako Vlčkovy, nedovedou hráti na těchto jemných strunách (Šalda, 1956, str. 38, 39).“*

„Janošík: Ale zabít, zabít nesmíš!

Vlček: A budu-li chtět, zabiju! ...

...Janošík: Pak se tedy mírni a poslouvej toho, kdo jediný má právo se mstít! A vy teď řekněte, jak má být Andrej Bella potrestán!

První sedlák: Andrej Bella má mnoho dluhů. Udělejte z něho žebráka!

Janošík: Vlčku, slyšíš?

První sedlák: O žních zapalte mu stodoly a kůlny. Rozežněte mu dobytek na horách do všech čtyř stran světových – a je to tak dobře – Michale?-

Druhý sedlák: Ano - !

První sedlák: Pak tedy zapalte i dědinu a neušetřte jednoho stavení. Ztratí se lidé a utekou na Ružomberk. A odtamtud jich nevyženou...

Janošík: Slyšeli jste, kamarádi? Soud se končí. – (Mahen, 1962, str. 56, 57).“

Druhé dějství končí vyhostěním Vlčka ze skupiny zbojníku, protože zastřelil projíždějícího kněze.

„Janošík: Vlčku – pročs to udělal?

Vlček: Protože knězi pistol do ruky nepatří!

Janošík: A patří-li nepatří-li: jak zní náš zákon, Uhorčík?

Uhorčík: Kdo se vraždy dopustí, bude vyhnán –

Janošík: - a všech jedenáct na něho zapomene. Kdo tě varoval? Kdo tě prosil, abys se mírnil?

Má se říci, že horní chlapci honí kněze jako lesní zvěř? A mají se lidé třást, že horní chlapci na setkání každého zabijí? Jdi! A až se polepšíš, pak se vrať! – Ale do té doby dej si dobrý pozor, aby i tebe nezabili! (Mahen, 1962, str. 61).“

Juro Janošík si za svým slovem stál. Jak sám řekl, že by pro svou skupinu chlapců umíral, slovo dodržet musel a Vlčka od zbojníků vyhnal. „Když honí kněze Revayova a kněz střílí po něm, střílí i Vlček a zabije kněze. Případ jest ostatně trochu nejasný: není vinen Vlček jen tím, že překročil mez sebeobrany? Budiž tomu tak, budiž onak: Vlček jest vyloučen ze zbojnictva.

Než se odloučí od něho, věští Janošíkovi, že i on „octne se jednou v jeho koži“, že i on – dostane se do toho (Šalda, 1956, str. 39).“

Třetí dějství

Třetí jednání začíná rozhovorem Janošíka s Putnokem o jejich láskách. Janošík stále více myslí na Anku. Když k nim přijdou ostatní chlapci, přemýšlejí nad dalším přepadením zlých lidí. Další naplánované přepadení se povede. Haral je sice zraněný, ale vůdce zbojníků jej utěšuje, že ho Michalčík vyléčí. Objevuje se zde také Janošíkův kamarád ze studií, který dává zbojníkům kázání. To má na zbojníky dobrý vliv. Jurův kamarád se snaží zbojnickou družinu povzbudit.

„Student: ...Vy jste sůl země! Jestliže sůl zmařena bude, čím pak bude osoleno? Tak řekl Kristus Pán učedníkům. A tak povídám teď já vám: Vy jste sůl země, vy, horní chlapci. A Pánbuh vám, horní chlapci, požehnej!

Zbojníci: Amen! (Mahen, 1962, str. 78).“

Tuhle scénu Šalda velmi kriticky odsoudil: *„Jsou v Janošíkovi Mahenově věci prostě neslušné (není jiného slova pro to). Taková nečistotná, neslušná věc jest kázání studentovo v třetím aktě...Kázání jest tehdy třeba horním chlapcům, bojovníkům za boží právo a spravedlnost? Ne, nerozumím a neporozumím nikdy, co lidem, kteří slouží Bohu svými činy a životy, kteří svým způsobem uskutečňují říši boží na zemi, může říci alumnus ze semináře, hoch neznalý světa a života, zavřený mezi čtyřmi zdmi, který se třese před svým rektorem (Šalda, 1956, str. 40).“*

Mahen nezůstal však dlouho bez odezvy a ve svém článku zdůraznil Šaldovy dvě tváře. Jedna je přátelská, druhá je povrchní, která odmítá všechny a všechno. Dokonce ho označil za nafoukaného kritika, který brání v rozvoji mladých začínajících autorů.

Mahen reagoval: „*A můj Janošík nechť nedělá vám tolik těžkou hlavu! Vzal jsem ho jako pověst do rukou a zaujal ke všemu čistě citový poměr. Namyslíl jsem se o tom dosti, až jsem uznal za hodno neměnit na originální pověsti skoro ani slova. Zdramatisoval jsem ji, smeknuv před ní klobouk. A – nestydím se za to.* (Burdová, 1957, 995).“

Ve třetím dějství se objevují také prvky, které symbolizují Janošíkův vztah ke slovenskému lidu: „*Hej! slovenský lid nebude trpět – a dokud Janošík bude živ, běda tomu, kdo by ještě ze zad řemeny chtěl mu řezat! A umru-li já, Pánbůh ať miluje můj lid a pošle mu nové horní chlapce!* (Mahen, 1962, str. 71).“

V posledním sedmém výstupu téhož dějství se Janošík dozvídá nepříjemnou novinu. Jeho láska Anka se bude vdávat. Janošík se vrací ihned do Liptova.

Čtvrté dějství

Ve čtvrté části, která je rozdělena na třináct výstupů, se děj odvíjí opět v Liptově. Janošík se tam vrátil kvůli své milé Ance. Ta se o Janošíka bojí. Matka ji nutí do vdavků se sedlákem Samkem, protože Šandora, který se o Anku taktéž uchází, nechce a na Juru čekat nemůže. Ze strachu před Šandorem Anka svolí ke sňatku ze Samkem. Když se však panský synek dostane do konfliktu se sedlákem, sedlák po pár vyhrůžkách Anku opouští. Tu nutí k odchodu na zámek. Když před pánem vybíhá z chalupy, střetává Janošíka a jeho družinu, která přišla udělat pořádek. Janošík se Anky hned vyptává, zda je to pravda s jejím sňatkem ze Samkem. „*Janošík miluje Anku jaksi abstraktně, neživotně. Žárlí na ni, chce v ní mít „srdce věrné, které stejně s mým bije, ve štěstí se mnou se raduje a v bídě a nouzi za mne se modlí“*, ale nedovede jí odpustit, že nedobrovolně dala slovo jinému, nemilovanému, a nutí ji slib Samkovi dodržet (Mahen, 1962, str. 305).“

„Janošík: Samko – jaký Samko?

Šandor: Její ženich!

Janošík: Anka – je to pravda?

Šandor: Tady přede mnou to říkali. A utéci s ním chtěla.

Janošík: A kdo se tebe na to ptá? Ticho! – Anka, je to pravda?

Anka: Je! Ale – já to myslila jinak!

Janošík: Máš pravdu! Na zbojníčka marno čekat děvčeti! Přemýšlel jsem o tom cestou sem a je to pravda! Dobře ještě, že jsem tě jenom měl rád a nikdy ti ničeho nesliboval!

Anka: Ne, Janošík, tak to nebylo!

Janošík: Slíbila jsi mu to?

Anka: Už nevím. Hlava se mi ze všeho motala!

Janošík: Pak je všechno marno!

Anka: Ne! To všechno udělal on zde, Šandor! Mamičku kde mohl strašil a nakonec i dráby pohrozil. A dnes i do zámku mne odvléci chtěl a byl by odvedl – ale já za nic nemohu, Janošík – věř, já za nic nemohu!

Janošík: Ale slib je slib! Dala jsi ho?

Anka: Dala napolovic!

Janošík: Dala! A – je – to pravda: Na koho jsi to měla čekat? Janošíkovi není možno někdy ani se vrátit – zbojnický život, těžký život! Kdo tu? (Mahen, 1962, str. 99)“

Pro Janošíka mělo dané slovo obrovskou váhu. Co řekl, to vždy dodržel. Proto byl také raněný podrazem Anky, která dala slovo jinému. I když Anka na výběr neměla, Janošík to odpustit nedovedl. Proto se zcela oddal zbojnickému životu. Dokonce byl tak rozhořčen, že dovolil Vlčkovi zabít Šandora. *„Janošík první porušuje zákon, který dal, a porušuje jej ne pro myšlenku, ne pro věc, porušuje jej v hněvu nejosobnějším, ze msty nejosobnější: dává zabít*

mladého Šandora, poněvadž jej zranil v jeho životě nejintimnějším, poněvadž zabil jeho lásku k Ance a otrávil jej žárlivostí (Šalda, 1956, str. 38).“

Páté dějství

Poslední část dramatu je rozdělena na dvě části. V první části je nejdříve chycena Janošikova družina v hospodě, kde hrají karty. Janošík, jež přichází později, se proti přesile statečně bránil, ale hrách, který mu nasypala stará bába pod nohy, pomohl drábům polapit i vůdce zbojníků. Ten se tedy nechává dobrovolně svázat.

Druhá část se odehrává u šibenice. Mnoho lidí z okolí čeká na Janošíkův soud. Soudci se snaží z Janošíka vyzvědět co nejvíce jmen. Janošík však mlčí. Je tedy odsouzen.

„První soudce: ...- odsuzuje se k trestu smrti. Aby pak trest ten lišil se pro výstrahu všem od trestů jiných, odsuzuje se Janošík na ten trest: živý za žebro na levém boku na hák budiž pověšen a po smrti čtvrcen! Ortel budiž pak vykonán bez prodlení! (Mahen, 1962, str. 122).“

Před Janošikovou smrtí mu zahraje u šibenice známý cikán, který mu to slíbil. Nechají Janošíka u toho tančit. Během toho přispěchá k popravišti králův posel. Král mu uděluje milost s jednou podmínkou.

„První soudce: ... - že postavíš mu do vojny proti Turku čtyři regimenty vojáků, jako ty jsi sám! Svoluješ-li a učiniš-li to, máš pardon míti a tresty se ti prominou! Odpověz! ...

...Janošík: Keď ste ma upekli, teda ma i zedzte! (Mahen, 1962, str. 125).“

Janošík byl člověk hrdý. Nestál o milost. Celé dílo je zakončenou větou: *„Jděte domů, baby, tady umírá chlap!“*

„Konec Janošíkův má dvě riposty, dvě „slova“. První, opravdu jadrně krásné, není majetkem p. Mahenovým, jest převzato doslova z pověsti: „Keď ste ma upekli, teda ma i zedzte.“ Druhé, „Jděte domů, baby, tady umírá chlap“, jest tuším invencí autorovou. A zase

jest mně trapné svou povrchní theatrálností. Že zde umírá opravdu chlap, o tom měl nás přesvědčit básník svými pěti akty; nejsme-li o tom přesvědčeni, nemůžeme nic dušovat se na to sebe siláčtěji a hlasitěji...Pan Mahen vzal nadarmo svaté slovo tragedie, když je psal na obálku své práce. Jeho Janošík není tragedie, není dramatická báseň, jest jen líbivě a sem tam vkusně vycénovaná pověst (Šalda, 1956, str. 41, 42).“

Naopak se můžeme ale také setkat s kladnou kritikou *„Kromě styku se slováckým lidem při nedělních a prázdninových zájezdech z Hodonína a Přerova pod Javořinu a kromě lidových vyprávění z okolí Staré Turé působila na Mahena především kouzelná evokace Janošíkových „horních chlapců“ na pozadí divokých slovenských lesů, jak ji podal impresionistický malíř a spisovatel Miloš Jiránek v Dojmech a potulkách. Zde našel Mahen mistrovské charakteristiky chlapců, čarovnou náladu nočních lesů, zbojnickou romantiku i základní citový tón (Mahen, 1962, str. 304).“*

Janošík je dílo velmi silné a citlivé a stále aktuální. K tomu také přispěl nádech tragédie, do kterého Mahen dílo vložil. Chtěl z Janošíka udělat postavu sice dramatickou, ale zároveň také člověka, který povede lid a vyjádří společenské požadavky. Janošík se nedokázal smířit ze zlem, vždy bojoval za spravedlnost. Díky tomu se stalo drama nejoblíbenějším a nejhranějším dramatem Mahenovým.

„Janošíkův příběh nestárne. Jeho hlavní atributy – nezávislost, spravedlnost, svoboda a touha po jejich dosažení – nás provází od nepaměti a my budeme stále hledat cestu, jak jich docílit. Právě příběhy slavných hrdinů, i když postupem času glorifikovaných, nám ukazují správný směr...(Caha, 2009, str.269).“

Antonín Macek píše v „Rozhledu“ roč. 1. čís. 13. z 28. května 1910: *„V listě, vydaném týmž nakladatelem v jehož nákladu vyšla Mahenova hra, je riskantní psát kritiku; jak lehko se*

řekne, že je reklamou. Ale nepiši reklamy. Nekončím obvyklým: čtěte, kupujte! Napsaným mezi řádky. Jen tolik, že cítím risiko nakladatelovo vydávat dnes drama plné bolestných otázek nitra lidského, s nervosní psychologií moderních lidí, drama bez šlágrů a sensací, drama bojů, očisty a bloudění mládí postaveného v tvář proti starému světu povrchních požitků...(Macek, 1910, str.21).“

3.2.3 Janošíkova síla

V knize *Janošík obraz zbojníka v národnej kultúre* od Pavla Jozefa Šafárika, může zaujmout několik pověstí, které nejsou až tak známy.

Jura Janošík byl nejen statečný muž, ale byl také velmi silný. Kde však sílu vzal? Na to mám rovnou několik odpovědí. Jednou z verzí, kterou kniha uvádí je, že to byl dar od bosorek. Říkalo se, že i Janošíkova matka byla bosorka. Jura jako malý kluk spával na peci a spal tam také tehdy, když byla právě u Jurovy matky schůze všech bosorek. Uprostřed místnosti měli kotel, ve kterém vařili nějakého chlapce. Bosorky byly přesvědčeny, že Juro spí a odešly na pole. Avšak malý Janošík nespal, z kotle si vzal jeden palec. V tom se strhla velká vichřice a bosorky přiběhly ihned zpět domů. Přemlouvaly malého Juru, aby jim palec vrátil, ten se však nedal. Na to ušily z konopí silný opasek, do kterého vložily zázračnou sílu. Ten darovaly Janošíkovi, on jim za to vrátil prst, který sebral. A od té doby měl Janošík zázračnou moc. Aspoň takhle se to popsalo v Jasenové. Avšak zkusme se podívat i na povídání, které se tvrdí ve Studniční.

„Když se Janošík narodil, jeho rodiče byli velmi chudí a nikdo jim nechtěl jít za kmotra. Nu baba se rozhodla, že půjde na cestu a koho prvního střeťne, toho pozve za kmotra. No, ale co! Baba střeťla prvního čerta, zlého ducha, a on šel za kmotra. Když bylo po křtu, nechal

Janošíkovi jako dar opasek a valašku. Obě dvě tyto věci měly zvláštní moc. Opasek dělal Janošíka silným, a když valašce řekl: „Valaška, rúbaj!“ tak ta sama rúbala. Potom mu ještě vložil sílu do sedmi vlasů na hlavě. Od té doby se stal Janošík velmi silným (Šafárik, 1988, str. 49).“

Třetí verzí, jak získal Janošík moc, můžeme nazvat jako dar od hada. Tohle vypravování pochází z Horného Štefanova.

Jura Janošík jako malý pásal ovce. Jednoho dne, když šel na pastvu, uviděl, jak se v křoví trápí had. Rozhodl se mu pomoci. V tom na něj had promluvil lidským hlasem, pozval ho do své říše a nabídnul mu z ní cokoli, co bude chtít. Vše tam bylo ze zlata. Na to však Janošík řekl, že zlato nechce. Jeho přáním je nepřemožitelnost. Had mu tedy dal jednu rostlinku a řekl mu: „Z této rostliny vyroste něco, co bude velmi podobné lanu. Z toho si nechej utkat opasek. Ten z tebe udělá nepřemožitelného.“ Takovým způsobem přišel Janošík jak ke svému opasku, tak ke své síle podle verze třetí.

Která verze je správná, to se říct jednoznačně nedá. Důležité však je, že ve všech příkladech je jedna totožná věc – opasek. Opasek, který se rovná se slovem síla. Symbolizuje Janošíkovu odvahu a nepřemožitelnost.

3.2.4 Zbojnictví

Svůj zájem o drama Janošík a zbojnictví, které k dílu nepostradatelně patří, získal Mahen při svém působení na jižní Moravě. Tam utekl před „zkaženou Prahou“ na méně „zkaženou Moravu“. Jeho působení a toulání po Moravě ho zavedlo až na Slovensko, které si velmi oblíbil. Tam také začal slyšet pověsti a historky o hrdinovi jménem Janošík.

Počátek zbojnictví řadíme do první poloviny 17. století. K rozmachu dochází ve druhé polovině téhož století a trvá až do konce 18. století. Třetí etapu nazývají Slováci jako „Súmrak a doznievanie zbojníctva“. Toto období začíná na konci 18. století a končí v padesátých letech 19. století. Právě v druhé etapě, byla na Slovensku hospodářská krize. Neustále se opakovaly vojenské vpády do domů, velké škody na hospodářství sedláků, mnoho lidí skončilo na mizině, nátlaky a vykořisťování. Proto davy lidí utekly do hor a daly se na zbojnictví. Právě hory můžeme považovat za místo, kde se zbojníci zdržovali. Byli odhodlaní bojovat proti nespravedlnosti a věřili sami v sebe. A jedním z nich byl také Juro Janošík.

Ke zbojnickým tradicím patřily například malby na sklech, bezesporu také zbojnický tanec. Jedná se o skupinový tanec, který se často spojuje s instrumentální hudbou nebo také zbojnickou písní, která jednoznačně ke zbojnictví patří.

„JÁNOŠÍK, JÁNOŠÍK

*Jánošík, Jánošík,
ved' si ty bohatý,
vymeňže sa, vymeň,
svojimi dukáty.*

*Teraz sa vymieňať,
vy psohlavci vzteklí,
teraz si ma zjedzte,
ked' ste ma upekli.*

OCHODNICA (Šafárik, 1988, str. 141).“

„Zbojníctvo je v československej časti Karpát uzavretý historický fenomén, ktorý dodnes ostáva živou tradíciou, zakotvenou v širokom národnom povedomí. Tento odkaz sa stal hybnou, inšpirujúcou silou aj v najnovších dejinách, v priebehu Slovenského národného povstania počas druhej svetovej vojny (Šafárik, 1988, str. 15).“

ZÁVĚR

Svou závěrečnou práci jsem rozdělila do tří hlavních kapitol. U první jsem měla snahu o sepsání Mahenova života. Pokusila jsem zde projít všemi etapami jeho života. Nejvíce mě zde zaujala část ohledně vzniku Mahenova pseudonymu a také jeho život po boku Karly Mahenové.

Druhá kapitola je o něco pestřejší. Snažím se zde o analýzu vztahů a přátelství mezi Mahenovými vrstevníky, ale i s mladší generací. K tomu jsem přidala pár podrobnějších přátelství. Tato kapitola se mi psala velmi dobře, protože jsem nejen pracovala s literaturou spjatou s Jiřím Mahenem, ale také s publikacemi, které se zabývají vztahy, přátelstvím z hlediska psychologie. A právě to napomohlo ke zpestření celé kapitoly.

Ve třetí kapitole, čímž je doba Jiřího Mahena a dílo, jsem se především soustředila na analýzu Mahenova dramatu *Janošík*. Tohle dílo považuji za velmi silné a hluboké, proto jsem si právě tohle drama k analýze vybrala. Je tam mnoho prvků a symbolů. Také jsem se podívala na téma zbojnictví a Janošikovu sílu.

K diplomové práci mi sloužilo mnoho publikací. Ať už se jedná o literaturu o Jiřím Mahenovi, jeho díla, či literaturu psychologickou. Nejvíce jsem však pracovala s *Život s Jiřím Mahenem* od Karly Mahenové a také s *Paměti, Korespondence, Dokumenty* z roku 1964, které uspořádali Hek a Vlašín. Další literaturou, která přinesla do mé práce mnoho zajímavostí byla kniha od Pavla Jozefa Šafárika *Jánošík, obraz zbojníka v národnej kultúre*.

Cíle, kterými byly především analýzy jak přátelství, tak dramatu *Janošík*, jsem splnila. Práce se mi díky dostatku materiálů psala velmi dobře.

SEZNAM LITERATURY

MAHENOVÁ, K. *Život s Jiřím Mahenem*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1978. s.269. IBSN 23-041-78.

HEK, J., VLAŠÍN, Š. *Adresát Jiří Mahen - Paměti, Korespondence, Dokumenty*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964. s. 297. IBSN 01-090-64.

HEK, J., VLAŠÍN, Š. *Nově objevená korespondence Jiřího Mahena a Vítězslava Nezvala*. Praha: Orbis, 1964. s. 172. IBSN neuvedeno.

HEK, J., VLAŠÍN, Š. *Nově objevená korespondence Jiřího Mahena a Františka Halase*. Praha: Orbis, 1966. s. 40. IBSN neuvedeno.

MAHEN, J. *Toulky a vzpomínky*. Praha: Družstevní práce, 1931. s. 211. IBSN neuvedeno.

MAHEN, J. *Režisérův zápisník*. Praha: Československý Kompas, 1945. s. 179. IBSN neuvedeno.

METODICKÉ BIBLIOGRAFICKÉ ODDĚLENÍ KMO. *Jiří Mahen, bibliografie k 95. výročí narození autora*. Ostrava: Knihovna města Ostravy, 1977. s. 10. IBSN neuvedeno.

ŠAFÁRIK, P., J. *Jánošík, obraz zbojníka v národnej kultúre*. Bratislava: Tatran, 1988. s.291. IBSN 061-068-88.

MAHEN, J. *Janošík, Ulička odvahy, Nasreddin*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, s. 301. IBSN 01-091-62.

KLÍMA, S. *Zbojníci, kytka slovenských pohádek a pověstí*. Praha – Karlín: Nakladatelství Emil Šolc, společnost s.r.o., 1923. s. 84. IBSN neuvedeno.

HRUŠOVSKÝ, J. *Janošík*. 1. vydání. Bratislava: Mladé léta, 1987. s. 385. IBSN 305-85-6.

FERKO, M. *Janošík*. 1. vydání. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1978. s. 292. IBSN 13-72-028-78.

VLAŠÍN, Š. *Jiří Mahen*. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1972. s. IBSN neuvedeno.

KNIHOVNA J. MAHENA V BRNĚ. *Mahen J., Literatura o jeho díle a životě*. Brno, 1972. s. IBSN neuvedeno.

MORAVSKÁ EDICE MLADÝCH. *Jiří Mahen*. Brno – Horst Wessela. 1940. s. IBSN neuvedeno.

BURDOVÁ, Eva. Jiří Mahen o svém Janošíkovi. *Divadlo*. 1957, roč. 8, č. 12, s. 994 - 996.

CAHA, A. *JÁNOŠÍK. Legenda o zbojnickém hrdinovi*. Praha: XYZ, 2009. s. 270. IBSN 978-80-7388-265-5.

MELICHERČÍK, A. *Jánošík, junošík: Lidové pověsti o Juraji Jánošíkovi*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1974. s. 206. IBSN 01-063-74.

RAMBOUSEK, J. *Jiří Mahen a Českolipsko*. Česká lípa:1982. s. IBSN 54-012-82.

MOURKOVÁ, J. *Jiří Mahen 1882 – 1939- Popis literární pozůstalosti*. Praha: 1961. s. IBSN neuvedeno.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Dějiny české literatury III*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. s. 631, IBSN neuvedeno.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury 3*. 1. vydání. Praha: Academia, 2000. s. 728. IBSN 80-200-0708-3.

ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 8 (1910 – 1911)* 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956. s. 441. IBSN neuvedeno.

BRISCH, K., H. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. s. 157. IBSN 978-80-262-0063-5.

MACEK, P., LACINOVÁ L. *Vztahy v dospívání*. 2. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2012. s. 196. IBSN 978-80-87474-46-4.

ŘEHÁKOVÁ, V. *Sociologie*. 1. vydání. Ostrava: VŠB – Technická univerzita, 2006. s. 182. IBSN 80-248-1074-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha: Portal, 2000. s. 522. IBSN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. s. 467. IBSN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. s. 461. IBSN 978-80-246-1318-5.

DACÍK, R.M. *O přátelství*. Praha: Bohuslav Rupp, 1946. s. 40. IBSN neuvedeno.

BARTÁK, M. *Velká kniha citátů*. 1. vydání. Praha: Plot, 2010. s. 235. IBSN 978-80-7428-039-9.

WILLERTON, J. *Psychologie mezilidských vztahů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012. s. 155. IBSN 978-80-247-3924-3.

MARIÁNKOVÁ, J. *JIRÍ MAHEN 1882 – 1939. Výběrová bibliografie*. Kladno: Krajská knihovna, 1974. s. 34. IBSN neuvedeno.

MCLAUGHLIN, Paul. *Anarchism and authority: A Philosophical Introduction to Classical Anarchism*. Aldershot : Ashgate, 2007. s. 53. ISBN 075-46-6196-2.

ČAPEK, K; ČAPEK J. *Poznámky o Janošíkovi. Přehled*. 1910 - 1911, roč. 9, č. 3, s. 73 - 75.

ŠALDA, F. X. *Poučné čtení o "vždy uctívém" Jiřím Mahenovi*. Novina. 9. 12. 1910, roč. 4, č. 3, s. 91 - 93.

NEUMANN, S., K. *Dějiny ženy. Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. 1. vydání. Praha: Otakar II, 1999. s. 1077. IBSN 80-242-0249-2

NEUMANN, S., K. *Dejiny ženy. Populárne sociologické, etnologické a kultúrno - historické kapitoly. Z.4, Žena novodobá, moderná*. 1. vydání. Bratislava: Pravda, 1971. s. 1077. IBSN neuvedeno.

POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách ľudstva*. 1. vydání. Bratislava: Obzor, 1972. s. 242. IBSN neuvedeno.

TOMEK, V, SLAČÁLEK, O. *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 672. IBSN 80-7021-781-2.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Hana Bílková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Jiří Mahen (1882–1939)
Název v angličtině:	Jiří Mahen (1882–1939)
Anotace práce:	Práce se zabývá životem Jiřího Mahena. Seznámíme se i se vztahy a přátelstvím autora. Je zde provedena analýza vrcholného díla Janošik.
Klíčová slova:	Jiří Mahen - život, vztahy a přátelství, dílo.
Anotace v angličtině:	The work deals with the life of Jiří Mahen. We meet the relationship and friendship with the author. There is an analysis the best work of Janošik.
Klíčová slova v angličtině:	Jiří Mahen - life, relationships and friendships, work.
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	76 stran
Jazyk práce:	čeština

